

**İSRAİL SİYASETİNDE İŞÇİ PARTİSİ
HEGEMONYASININ SONU VE LİKUD İLE RADİKAL
DİNCİ PARTİLERİN YÜKSELİŞİ**

**THE END OF LABOR PARTY'S HEGEMONY IN
ISRAELI POLITICS AND THE RISE OF LIKUD AND
THE RADICAL RELIGIOUS PARTIES**

Yunus Can POLAT*

ÖZ

Filistin Yahudi toplumuna 1920'lerden itibaren rehberlik etmiş bulunan Emek Hareketi, 1948'de kurulan İsrail'i otuz yıl boyunca İşçi Partisi geleneğinden gelen hükümetler üzerinden yönetmiştir. Sosyalist Siyonist İşçi Partisi geleneği, devlet ve toplumu, Doğu Avrupa'dan Filistin'e gelerek burada yeni bir Yahudi kimliği inşa etmiş bulunan seküler Aşkenaz Yahudilerin siyasal ajandaları çerçevesinde dizayn etmiştir. Ancak 1967 savaşının neticelerinin yarattığı yeni realite, o güne kadar iktidardan dışlanmış olan revizyonist harekete, İsrail'de müesses nizamı temsil eden İşçi Partisi hegemonyasını yıkma olanağı sunacak bir siyasal alan açmıştır. 1977 yılında yaşanan dönüşüm bir taraftan Likud'un teşviki ve radikal dinci partilerin gayretleriyle İsrail toplumunu muhafazakarlaştırırken, bir taraftan da siyasete ilişkin hemen her konunun bir ulusal güvenlik meselesi olarak anlaşıldığı, İsrail-Filistin meselesinin iki devletli çözümünün giderek daha imkânsız hale geldiği bir siyasal konjonktür yaratmıştır.

* Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, yunus.c.polat@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2865-0473>.

* Makale Geliş Tarihi: 03.08.2018
Makale Kabul Tarihi: 14.10.2018

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, 1967 Savaşı, 1977 Seçimleri, İşçi Partisi, Radikal Dinci Partiler.

ABSTRACT

The Labor Movement which ruled over the Jewish community of Palestine since the 1920s, controlled Israeli governments by parties belonging to this movement culminating in the Labor Party. State and society were designed by the tradition of socialist Zionist Labor Party which actually carried the political agenda of the secular Ashkenazi Jews who created a new Jewish identity in Palestine when they moved there. However, the new reality created by the results of the 1967 War (Six-Day War), has established a proper political ground for the Revisionist Movement to overthrow the Labor Party which had in fact systematically excluded revisionists from the political sphere. On the one hand, with the encouragement of Likud and the efforts of religious Zionist parties, the transformation that took place in 1977, caused Israeli society to become more conservative; on the other hand, this transformation has created a political conjuncture that any topic regarding politics is started to be perceived as a problem of national security while two state solution is getting more and more unattainable.

Keywords: Zionism, Six-Day War, 1977 Elections, Labor Party, Radical Religious Parties.

GİRİŞ

İsrail Parlamentosu, gerek ülke içerisinde gerekse de uluslararası kamuoyunda bir memnuniyetsizlik ve öfke dalgası yaratacağı bilindiği halde, 18 Temmuz 2018'de İsrail'in Yahudilere ait bir ulus devlet olduğuna ilişkin yasayı kabul etmiştir. Bu yasa, ülkenin söylem düzeyinde tahayyül edilmiş demokratik karakterini yeniden tartışmaya açmış olmasının ötesinde, 1977'de başlamış dramatik siyasal dönüşümün artık olgunlaşmış ve geri dönülemez biçimde nihayete ermiş bulunduğunu gösteren sembolik bir aşamanın hukuksal ifadesidir. Devletin Yahudilere ait bir ulus devlet oluşuna ilişkin hukuksal atfın yalnızca dış dünyaya ve nüfusun %20'sini oluşturan, İsrail vatandaşı Araplara verilmiş bir mesaj olduğu düşünülmemelidir. Bu atıf Siyonist hareketin 19. yüzyılın son çeyreğinden bugüne gelen evriminde, Filistin'e yerleşmiş örgütlü Yahudi

toplumunun *kendi*yi, *öteki*yi, Yahudiliği ve siyaseti kavradığı çerçevenin en son formudur. Bilindiği gibi siyasal Siyonistler, Theodor Herzl'in liderliğinde devlet kurma motivasyonu ile Yahudileri örgütlemeye başladıklarında, Filistin'i devletin kurulabileceği tek bölge olarak kodlamayı reddeden seküler bir hareketin temsilcileriydiler. Herzl'in ardından Siyonizm'in liderliği Doğu Avrupalı Yahudilere geçerken, hareketin ideolojik içeriği de dönüşmüştür. Kendilerinden önceki düzensiz ve başarısız proto Siyonist göç girişimleri paranteze alındığında, Doğu Avrupalı Yahudilerin 20. yüzyılın ilk yarısında Filistin'de, örgütlü Yahudi toplumunun temellerini attıkları, 1948'de ortaya çıkacak İsrail'in kurucu unsurları oldukları söylenebilir. İdeolojik içeriği Rusya ve Doğu Avrupa'da yayılmış sosyalist fikirlerle dönüşüme uğramış bulunan Siyonizm'in Yahudilerin kahir ekseriyetinin benimsediği formu, her ne kadar romantik milliyetçiliğin mesyanizmden de beslenen bir türüne bürünmüş ve Yahudileri bu şekilde örgütlemişse de en nihai kerte de seküler bir hareket olarak kalmıştır.

Siyonizm'in Filistin'de örgütlü Yahudi toplumunu yönlendiren elitlerin benimsediği türünün yani sosyalist Siyonizm'in seküler görüntüsü, İsrail devletinin kendisini romantik milliyetçi bir tarih anlatısı üzerine kurmuş olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kurucu ideolojinin romantik içeriği okul kitaplarına, akademiye, sinema ve edebiyata sızdığı ölçüde öteki ile girilen ilişkilerin düşmanca bir istikamete ilerlemesine neden olmuştur. Bu kurucu ideoloji çerçevesinde hareket eden ve sosyalist Siyonist Emek Hareketi etrafında örgütlenen elitler, gerek 1948 sınırları içerisinde kalmış Arapları gerekse de 1950'li yıllarda Arap ülkelerinden İsrail'e göçmüş Mizrahileri öteki olarak kodlamış, devletin işleyişini, siyaseti ve bürokrasiyi ülkeyi idare ettikleri 30 yıl boyunca Doğu Avrupalı Aşkenazların devletin asli unsurları olarak kodlandığı bir sahnede inşa etmişlerdir. Öte yandan Siyonizm'in devletin kurucu ideolojisi haline gelen bu formunun yanında, liderliğini Vladimir Jabotinsky'nin yürüttüğü muhafazakar, aşırı milliyetçi ve revizyonist bir damar 1920'lerden itibaren örgütlenmeye başlamış ve 1948'den sonra da gelişimini sürdürmüştür. Kurucu elitler ve İşçi Partisi'nin ihtiyatla hükümet ve bürokrasiden dışladığı revizyonist hareket, 1967 savaşının ortaya çıkardığı yeni realite sayesinde kendisini geniş bir siyaset alanına kavuşmuş bulacaktır. Bu alanın revizyonist hareketin önünde açılmasının iki ana nedeninden bahsedilebilir. Likud'un yoksul Mizrahi Yahudilerin desteğini de arkasına alarak iktidara geldiği hatırlandığında, İşçi Partisi ideolojisinin devlet idaresine hakim olduğu 30 yıl boyunca, Mizrahilerin sistemden dışlanmış, ötekileştirilmiş ve yoksulluğa mahkum edilmiş bulunmalarının 1967 realitesiyle birleştiğinde bu nedenlerden ilki haline geldiği öne sürülebilir. İkinci neden ise 1967 savaşında işgal edilen topraklara ilişkin İşçi Partisi'nin tutumudur. İşçi Partisi hükümetleri, Araplarla 1948 sınırları çerçevesinde yapılacak bir barış karşılığında İsrail'in 1967 Haziran'ında işgal ettiği

bölgelerin önemli kısmından çekilebileceğine ilişkin bir söylem geliştirmişlerdir. Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ün Yahudilerin kutsal addettikleri Yehuda ve Samiriye topraklarının bir parçası olması, İşçi Partisi'nin geri çekilme söylemlerini Likud'a siyaset alanı açan bir koza dönüştürmüştür. Bu koz, Mizrahiler ile ilgili yukarıda değinilen durum ile birleşerek muhafazakar revizyonist siyasetin iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır.

Revizyonist hareketin temsilcisi Likud'un, ülkeyi 1948'den beri kesintisiz yöneten İşçi Partisi'ni 1977 seçimlerinde yakaladığı başarı ile iktidardan düşürmesi¹ 1967 savaşının yarattığı yapısal dönüşümler bağlamında ele alınacaktır. 1967 savaşının neticeleri yalnızca Likud'u iktidara getiren siyasal dönüşümü hazırlamamış, İsrail toplumunda din ve dinsel kültür eksenli bakış açısının toplumun daha geniş bileşenleri tarafından kabul görmesine izin verecek yolu da açmıştır. 1977 yılına kadar, İşçi Partisi'nin küçük koalisyon ortağı olarak, sistemin içerisinde olmakla birlikte marjinal konumda tutulan Agudat Israel ve Mizrachi gibi radikal dinci partiler, bu tarihten sonra Likud'un toplumda muhafazakar bir dönüşümü teşvik edici politikalarını da arkalarına alarak daha pro-aktif bir eylemlilik içerisine girmişlerdir. Radikal dinci partiler ve Likud'un bu ittifakı İsrail toplumunun muhafazakarlaşması, radikal milliyetçi ve radikal dinci eğilimlerin yükselişi, İsraili seküler toplum unsurlarının giderek marjinalize olmaları ve Filistin meselesinin daha da içerisinden çıkılmaz bir hale gelmesi neticelerini doğurmuştur.

1. 1948 ÖNCESİ FİLİSTİN YAHUDİ TOPLUMU'NDA SOL GELENEĞİNİN KURUMSALLAŞMASI VE İŞÇİ PARTİSİ HEGEMONYASINI HAZIRLAYAN TARİHSEL FAKTÖRLER

18. yüzyılın sonundan itibaren Rus imparatorluğu batı yönünde genişlemiş, Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeleri içerisine almıştı. Yahudilerin büyük çoğunluğu yoksul zanaatkarlar, seyyar satıcılar ve köylüler olmalarına karşın (Goldenweiser, 1905) aralarında gelişmekte olan Rus burjuvazisi ile rekabete girme potansiyeli bulunan zengin tacirler ve sermaye sahipleri de

¹ 1977'den sonra Likud'un kesintisiz olarak iktidarda kalmış olduğu düşünülmemelidir. İşçi Partisi 1984-1986 yılları arasında Shimon Peres'in liderliğinde Likud ile koalisyona giderek iktidar olmuştur. 1992-1996 yılları arasında da Yitzhak Rabin (1995'te suikaste uğrayana kadar) ve Shimon Peres liderliğinde, Meretz ve radikal dinci Shas ile ittifak yaparak iktidar olmuştur. Bunun dışında İşçi Partisi 1999-2001 yılları arasında Emek Hareketi'nin diğer bileşenleri ve radikal dinci partilerle yaptığı ittifak sayesinde Likud'u dışlayarak iktidara gelebilmiştir. 1977-1984, 1986-1992, 1996-1999 ve 2001-2005 yılları arasında iktidar partisi olan Likud, 2005-2006 yılları arasında kendi içerisinden çıkan Kadima'nın iktidarında koalisyon ortağı olmuştur. 2006-2009 yılları arasında muhafazakar merkez sağ temsil eden Kadima, Ehud Olmert liderliğinde iktidarda kalmıştır. 2009 yılından itibaren ise ülkeyi kesintisiz olarak Likud yönetmektedir. Bu bağlamda, İsrail'in, 1977'den 2001'e ağırlıklı olarak, 2001'den bugüne ise kesintisiz olarak muhafazakar sağ partiler tarafından yönetildiği, sosyalist Siyonizm'in tek parti döneminin 1977'de kapanmış olduğu söylenebilir.

bulunmaktaydı. Bu durum feodal hukuksal-toplumsal bağların aşındığı, imparatorluğun dış dünya ile eşitsiz biçimde eklemlenmeye başladığı, ülkenin modernleştiği, merkezileşme çabalarının usulca ulusal bir surete büründüğü bir çağda, siyasal dönüşümlere koşut olarak ortaya çıkan yeni Rus burjuvazisini rahatsız etmiş, saraya Yahudi tacirlerin Rus şehirlerinde etkinliklerinin sınırlandırılması yönünde baskı yapmalarına neden olmuştur. Bu baskılar Çariçe II. Katarina'nın 1791'de Yahudilerin büyük Rus şehirlerine girmelerini engellemek ve ikametlerini belirli bir alanda tutarak denetlemek üzere bir yasa çıkartmış, böylece Doğu Avrupa Yahudilerinin büyük bir kısmının 1917 devrimine kadar içerisinde yaşayacakları devasa bir coğrafi gettoya benzeyen ve Yerleşim Sınırı adı verilen idari bir bölge oluşturulmuştu (Grosfeld, Rodnyansky, ve Zhuravskaya, 2013: 194). Yerleşim Sınırı, Polonya'nın batısı, Litvanya, Letonya Beyaz Rusya, Ukrayna ve Saint Petersburg-Moskova hattı hariç olmak üzere batıdaki birkaç Rus şehri içerisine alıyordu (Harshav, 1993: 1993).

19. yüzyılın sonunda Rus İmparatorluğu'nun batısında büyük Yahudi kitlelerini barındıran bu bölgede hasıl olan aşırı yoksulluk ve sefalet aslında ülkenin genelinde mevcut bulunan benzer sorunların bir aynası gibiydi. Feodal toplum yapısının dönüştüğü, ülkenin hızla kapitalist dünya sistemin bir *periferisi* haline geldiği (Wallerstein, 1974: 313), tepeden inme modernleştirme girişimlerinin işçi ve köylüyü öncekinden daha da güvencesiz, çaresiz ve alabildiğine sefalet içerisinde bıraktığı bir dönemde bir taraftan sosyalist fikirler hızla yayılıyor, diğer taraftan da yaşam şartlarında husule gelen söz konusu kötüleşme, bankerler, vurguncular ve çeşitli rantçı gruplarla iltisaklı olduklarına inanılan Yahudilerin, antisemitist eleştiri oklarının hedefi haline gelmelerine neden oluyordu. 1881'de Çar İkinci Alexander'ın bir suikast sonucu yaşamını yitirmesi, yoksul Rus köylü ve işçilerinin, kötü hayat şartlarından sorumlu tuttıkları Yahudilere karşı geniş çaplı şiddet eylemlerine giriştikleri bir toplumsal patlamanın tetikleyicisi oldu (Aronson, 1980: 18). Literatürde Rus pogromları olarak geçen bu şiddet dalgası çeşitli epizotlar halinde 1906'ya değin sürdü. Pogromların ortaya çıkardığı can ve mal kayıplarından daha vahim olan neticesi, Doğu Avrupa Yahudileri üzerinde yarattığı korku ve güvensizlik duygusu olmuştur. Yine de pogromlar bu dönemde Yahudilerin kitleler halinde Batı'ya göç etmelerini tek başına açıklamamaktadır.² Yahudiler 1881 pogromlarını izleyen süreçte gerek yoksulluğun gerekse de antisemitist öfke patlamasının yarattığı itkiyle, Doğu Avrupa'dan kitleler halinde göç ettiler. 1881-1914 yılları arasında göç eden yaklaşık ki buçuk milyon Yahudi'nin büyük kısmı ABD (Morawska, 1995: 97-98), Almanya, Fransa, gibi hayat standartlarının yüksek olduğu ülkelere

² Örneğin, Doğu Avrupa'dan Batı'ya en fazla Yahudi göçü vermiş bölge olan Galiçya'da, Yahudiler arasında yoksulluk ve sefalet yaygın olmasına rağmen bir pogrom dalgası yaşanmamıştır (Sorin, 1992: 35).

gitti. Göç edenlerin büyük kısmı da Rusya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Galıçya'dan daha güvenli ve Yahudilere birçok yeni fırsat ve olanak sunma potansiyeline sahip Arjantin, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkelere göçtü. Bu dönemde göç eden Yahudilerin ancak 65.000 gibi küçük bir kısmı Filistin'e gitmeyi tercih etmiştir.³ Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğrayan Filistin'e göç, bölgenin Britanya askerleri tarafından işgal edilmesi, 1920 San Remo konferansında manda idaresinin kurulacağını anlaşılması ve 1922'de Britanya'nın Filistin mandasının Milletler Cemiyeti'nde hukuksal kimlik kazanması ile birlikte yeniden başlamış ve 1936'da Arap isyanlarının patlak vermesine kadar artan oranda devam etmiştir (Robinson, 2014: 582-583). Filistin'de 1914'te 85.000 civarında olan Yahudi nüfusu, Britanya'nın Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması idealini gerçekleştirmeye yönelik olarak göçü teşvik eden politikası doğrultusunda, 1933'e gelindiğinde 164.000'e çıkmıştır (Mahler, 2011: 22).

1882'den 1930'ların başına kadar devam eden göçlerin büyük kısmının Yahudilerin büyük bir yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşadıkları, hor görüldükleri Rusya ve Doğu Avrupa'dan yapılmış olması Filistin'e gelen bu kitlenin ideolojik yöneliminde belirleyici rol oynamıştır. Bilindiği gibi bu süre zarfının başında sosyalist fikirler Yahudilerin yoğunlukla buldukları Rusya ve Doğu Avrupa'da yayılmış, 1905'te başarısızlıkla sonuçlanacak devrimin fitili daha 1880'lerde ateşlenmişti. 1904'te başlayıp, 1905 devriminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından (Mahler, 2011: 21) artarak devam eden ve literatürde ikinci aliyah⁴ olarak geçen göç dalgasının mensupları da geldikleri bölgelerde sosyalist fikirlerden etkilenmiş, kolektif tarım, kooperatifçilik, planlı ekonomi ve eşitlikçi bir toplum kurmaya yönelik ideolojik motivasyonları bulunan, kendilerine *halutzim* (öncüler) adı verilen kadın ve erkeklerden oluşmaktaydı (Aaronsohn, 1992: 4-5) Peki Bolşevik devrimi başarıya ulaşıp, antisemitist unsurlar da çarlık düzeni, aristokrasi, ve ticaret rantçısı sınıflarla birlikte etkisizleştirildiğinde Filistin'e yönelen göç niçin durmadı ve tam tersine Britanya idaresi altında çok daha büyük bir volüme ulaşabildi? Bu soruya verilecek yanıt Yişuv'da⁵ yirminci

³ Pogromların başladığı 1881'de 1903'e kadar devam eden ilk dalgada yaklaşık 25.000, çoğunluğu yine Doğu Avrupalı olmak üzere, içlerinde Yemenli Yahudilerin de bulunduğu 1904-1914 arasında devam eden ikinci dalgada yaklaşık 40.000 kişi bulunmaktaydı (Kark ve Glass, 2007: 83-84).

⁴ Aliyah İbranice'de yükselmek anlamına gelmektedir. Kendilerinin M.S. 70 yılında vuku bulan Roma işgalinden itibaren yer yüzünün çeşitli yerlerinde sürgünde bulduklarına inanan Siyonistler, 19. yüzyılın sonunda başlayan bu yeni göç dalgasını aliyah olarak adlandırmışlardır.

⁵ Filistin'de devlet öncesi örgütlü Yahudi toplumu ifade etmek için kullanılan, İbranice'de yerleşim anlamına gelen sözcük. 19. yüzyılın sonunda Avrupa'dan ilk göçler geldiğinde, halihazırda bölgede yerleşik bulunan Yahudi cemaati, yeni gelenler tarafından "*kadim yişuv*" olarak adlandırıldı. 1882-1948 arasında Yahudi Ajansı, Dünya Siyonist Örgütü ve sosyalist Siyonist siyasal partiler ekseninde örgütlenen Yahudi toplumuna literatürde yişuv adı verilmektedir.

yüzyılın ilk yarısında sosyalist Siyonizm ve İşçi Partisi ideolojisinin niçin ve nasıl kurumsallaşmış olduğunun anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

1917'ye gelindiğinde Rus ve Doğu Avrupa Yahudilerinin ancak küçük bir kısmı Marksist enternasyonelist fikirlere bağlılığını sürdürüyor, büyük bir kısmı Marksizm ile milliyetçiliğin bir bileşimi olan Borochovcu bir çizgiye (Reich ve Goldberg, 2016: 423) meylediyordu. Rus devriminin liderlerine göre Yahudiler bir ulus değil, bir din ya da dinsel bir sektti; devrimin amacı her etnik, dinsel, kültürel gruptan proletaryanın topyekûn kurtuluşunu sağlamaktı. Bunun için de emperyalizmin bir ürünü olan ulus sorunu bir tarafa bırakılmıyordu (Pinkus, 1988: 50).⁶ Ancak Borochov'a göre Yahudiler asırlar boyunca bir sınıf olarak değil, bir ulus olarak ve ulus oldukları için mezalime uğramış, topluca bir yerden diğerine sürülmüşlerdi. Yahudi ulusunun içerisinde varsılığın eşit bölüşümüyle ilgili problemler mevcut olmasına karşın, ulus sorunu da buna eş değerde bir önem taşıyordu. Buna göre Filistin'de yeni kurulacak Yahudi toplumu, ulusal kimliğinden ödün vermeyen, bu kimliği muhafaza ederken sosyalist idealleri de hayata geçirecek bir biçimde inşa edilmeliydi (Yassour, 1986: 220-222). Bu bağlamda, Yahudi sosyalistlerin 1898-1906 yılları arasında yaptıkları ideolojik tartışmalar ve bölünmeler neticesinde, yeni yüzyılın başında sosyalist-milliyetçi temelde kurdukları ilk kitlesel siyasal partinin adının Poalei Zion yani Siyon İşçileri olması (Marcuse, 1983: 275) bir tesadüf değildir. Borochov'a göre parti, kadim Yahudi ulusunun Filistin'e göç ederek burada dinsel kimliğini de muhafaza eden sosyalist bir düzen kurmasına ilişkin fikirler geliştiren unutulmuş filozof Moses Hess'in vizyonunu yeniden canlandırmıştır (Borochov, 1984: 183-184).

Her ne kadar, sosyalist siyonizm içerisinde, Mosess Hess ve onun takipçisi sayılabilecek Borochov'un görüşlerine karşı çıkan, dinsel kimliğin Yahudiler için bir kamburdan başka bir şey olmadığını düşünen, Filistin'in Yahudilerin yerleşip devletlerini kurabilecekleri tek yer olmadığına, yalnızca seçeneklerden birisi olduğuna inanan Nachman Srykin gibi seküler figürler de yer almaktaydıysa da (Don-Yehiya ve Liebman, 1981: 126) yüzyılın başında Filistin'e göçerek Yişuv'un politik liderliğine soyunan figürler, din, romantik milliyetçilik, kültür ve sosyalizmi harmanlamış Yitzhak Ben Zvi, Chaim Arlosorof, Ben Gurion gibi ideolog ve aktivistlerdi. İsraili tarihçi Anita Shapira'ya göre Borochov'un Marksizm, Siyonizm ve milliyetçiliği harmanladığı ideoloji temelinde kurulan Poalei Zion, ileride İsrail'in kurucuları olacak, içlerinde Ben Gurion'un da

⁶ Stalin de Yahudilere karşı Lenin'in bu yaklaşımını benimsemiş ve asimilasyon politikası izlemeye başlamıştır. Ancak Lenin'in tersine Stalin'in SSCB'si, her türlü ulusçuluğu siyasetin merkezinden dışlamak yerine, sosyalizmi kapsayıcı bir Rusluk tanımı temelinde inşa etmeye girişmiştir (Pinkus, 1988).

bulunduğu ikinci aliyah jenerasyonunun politikayla tanıştığı siyasal platform işlevi görmüştür (Shapira, 2014: 14, 23, 24).

1919 yılına gelindiğinde Poalei Zion'un Filistin örgütü, birisi enternasyonalist, diğeri daha milliyetçi olmak üzere iki fraksiyona ayrıldı. Radikal sol fraksiyon Arapların da dahil oldukları Filistin Komünist Partisi ile birleşirken, daha milliyetçi olan fraksiyon Ben Gurion'un liderliğinde Ahadut HaAvoda (Emek Birliği) adı altında partileşti (Horowitz ve Lissak, 1997: 204; Medoff ve Waxman, 2008: 125). Literatürde Poalei Zion'un sağ ve sol kanadı olarak tasvir edilen bu ayrışma yanlış anlaşılmaya müsaittir. Ben Gurion, Yigal Allon, Yizhak Tabenkin gibi sol eğilimli, sosyalist Siyonist aktivistlerin başını çektiği "*sağ kanat*", her ne kadar daha ulusalcı bir yapıda olsa da sosyalist-Siyonist gelenek içerisinde kalmaktadır. 1920'lerde ortaya çıkacak, Likud'un ideolojik temellerini oluşturan Jabotinsky'nin liderliğindeki sağcı revizyonist Siyonistler ile karıştırılmamalıdır. Ben Gurion'un liderliğindeki sosyalist-Siyonist Ahdut HaAvoda, 1930'da Hapoel HaTzair (Genç İşçiler) ile birleşerek, İsrail'de uzun yıllar tek parti olarak kalacak Mapai'ye (Mifleget Poali Ha Eretz Israelit yani İsrail'in İşçi Partisi) dönüştü.⁷ Mapai 1968'de Rafi ile birleşerek, İsrail'de bugün İşçi Partisi olarak bilinen Mifleget HaAvoda HaIsraelit (İsrail Emek Partisi) adını almıştır.

Özetle, 1948 öncesi Filistin'de örgütlü Yahudi toplumunun siyasal ideolojisi olan sosyalist-Siyonizm iki temel olgudan beslenmiştir. Yahudilerin Doğu Avrupa'da içinde buldukları sosyo-iktisadi koşullar ile madun konumları, o dönemde ortaya çıkan devrimci hareketlere katılmalarına, Rusya ve Doğu Avrupa'daki diğer madunlarla birlikte hareket etmelerine neden olmuştur. Ancak yine bu dönemde kitlesel hale gelmeye başlayan milliyetçi fikirler, Yahudi entelektüelleri arasında da dinsel, kültürel, linguistik ve ulusal bir uyanışı tetiklemiş, başlarda bolşevik örgütlenmeleriyle birlikte hareket eden sosyalist Yahudiler, Bolşevik liderlerin Yahudiliğe olan yaklaşımlarının da etkisiyle hareketten koparak sosyalist-Siyonist Yahudi milliyetçilerine dönüşmüşlerdir. Bu ideolog ve aktivistler, Filistinde örgütlü Yahudi toplumununun iktisadi-siyasal yönelimlerini belirlemiş, Yişuv, bir taraftan kolektif kibutz yerleşimleri, planlı ekonomi, emeğin siyasal irade tarafından yönlendirilmesi, toprağın kolektif kullanımını prensipleri üzerine inşa edilirken, bir taraftan da tüm bu inşa romantik ulusalcı bir sosla harmanlanmıştır.

Ulusalcılık, devletin kendisini üzerine kurduğu tarih anlatısına, okullarda verilen eğitime, akademiye ve Araplar ile olan münasebetlerin form ve içeriğine sızmıştır. 1977'de yaşanan kırılma, devletin kimliğini üzerine kurduğu ideolojik yapının bu veçhesini değiştirmemiş, Yahudi devletinin hem iç hem de dış

⁷ Mapai'ye katılmayan ve Ahdut HaAvoda olarak kalan daha radikal sol unsurlar 1948'de Ha Poel HaTzair ile birleşerek Mapam'ı oluturdu.

politikasını yönlendiren romantik ulusalçı karakteri siyasette bugüne değin uzanan bir süreklilik olarak varlığını sürdürmüştür.

2. 1948-1977 ARASINDA İSRAİL SİYASETİNDE İŞÇİ PARTİSİ HEGEMONYASI VE BAŞLICA GERİLİM NOKTALARI

1977 seçimleri literatürde, milliyetçi-muhafazakar Likud ile aşırı milliyetçi ve aşırı dinci partilerin yükselişini işaret eden bir eşik olarak görülmektedir (Peretz, 1977: 251; Diskin ve Diskin, 1995: 36; Chetrit, 2000: 54-58). Ancak 1977'den günümüze uzanan bu yeni dönemde neyin özgün olduğunun anlaşılabilmesi, İsrail siyasetinde bu tarihten evvel mevcut olan koşulların ana hatlarıyla da olsa bilinmesine bağlıdır. Bu bağlamda aşağıda öncelikle, Filistin-İsrail'deki Yahudilerin siyasal eğilim ve eylemlerini yarım asırdan fazla zaman boyunca yönlendirmiş bulunan Emek Hareketi'nin⁸, iktidar partisi olarak kaldığı 1948-1977 dönemi incelenecektir. Böylece bir taraftan devletin kuruluşundan itibaren ilk 30 yıllık süre içerisinde iç ve dış politikaya ilişkin ana gerilim noktaları ile İşçi Partisi'nin bu gerilim noktalarına yaklaşımı ele alınacak, bir taraftan da İşçi Partisi hegemonyasının sonunu getiren koşullar, partinin belli başlı iç ve dış politika sorunlarına verdiği tepkiler üzerinden değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu sorun ve gerilim noktaları Arap-İsrail sorunu ve İsrail Yahudi toplumunun etnik bölünmüşlüğüne ilişkin Mizrahi Yahudiler meselesi olmak üzere kabaca iki ana başlık altında tartışılabilir. Öte yandan 1977 seçimleri sonrası parlamentoda oluşan tablo yalnızca bir neticedir ve sebepleri 1967 yılında ortaya çıkan yeni durum⁹ ve yapısal dönüşümlerde aranmalıdır. Bu nedenle 1948-77 dönemi de kendi içerisinde iki kısma ayrılacaktır.

Arap-İsrail çatışması ya da Filistin meselesi, İsrail siyasetini, devletin kuruluşundan itibaren bugüne kadar meşgul etmiş ve yönlendirmiş; İsrail iç siyaseti ile ilgili olduğu kadar makro ölçekte, hem iki büyük dinin inananlarını hem de uluslararası siyasetin büyük oyuncularını ilgilendiren süreğen bir mesele olmuştur. Bu bakımdan meselenin gerek İsrail vatandaşı Filistinli Araplar gerekse de Ürdün, Lübnan, Suriye, Batı Şeria ve Gazze'de bulunan Filistinli mülteciler ile ilgili boyutu hem iç hem de dış politika meselesidir. Benzer şekilde sorun daha geniş ölçekte Ortadoğu sorununun, İsrail ile Müslüman ülkeler arasında yaşanmış

⁸ Emek Hareketi kavramı burada 1919'dan itibaren Ahdut HaAvoda, Mapai ve HaAvoda isimleri altında siyasal hayatına devam eden geleneği tanımlamak için kullanılmıştır.

⁹ Altı gün savaşı veya Haziran savaşı isimleriyle de anılan bu savaşta İsrail, Mısır'dan Sina Yarımadası'nı ve Gazze Şeridi'ni, Ürdün'den Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı, Suriye'den Golan tepelerini almıştır. 1979 Mısır-İsrail barışı ile Sina Mısır'a geri iade edilmiştir. 2004 yılında ise Ariel Sharon liderliğindeki İsrail hükümeti Gazze'den çekilmiş, yerleşimleri de sökmüştür. İsrail, Golan tepeleri, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki işgalini ise hakkında alınan onlarca BM kararına karşın sürdürmektedir. Doğu Kudüs ve Batı Şeria 1967'de işgal edilen konumuz için özellikle önemlidir, zira bu bölge Yahudilik dininde tanrının İbrahim, Yakup ve İshak'ın torunlarına vaat ettiğine inanılan kutsal Yudea ve Samiriye topraklarını oluşturmaktadır.

gerilimler ve varılmış uzlaşların temelinde yer alması bakımından da hem bir iç politika hem de dış politika sorunu olagelmıştır. İsrail siyasetini meşgul eden ikinci gerilim noktası Yahudilerin “*etnik*” oryantasyonları ile alakalıdır ve bir iç politika meselesi olarak değerlendirilmektedir. Yahudi milliyetçiliği, tüm Yahudilerin İbrahim ve İshak’ın yeryüzüne yayılmış torunları oldukları efsanesini devletin kurucu miti olarak muhafaza etmesine rağmen, Arap ülkelerinden, 1948’i izleyen süreçte İsrail’e göçmüş Yahudiler, devletin kurucu unsuru ve esas sahipleri olan beyaz, eğitilmiş ve zenginleşmiş Doğu Avrupa kökenli Aşkenaz Yahudilerden hem fiziksel görünüş hem de sosyokültürel bağlamda farklılık göstermektedir. Bu farklılık 1950’lerden itibaren İsrail toplumunu etnik ve dinsel¹⁰ oryantasyon temelinde ortadan ikiye bölmüş, toplumun alt tabakasını oluşturan Mizrahiler ile Avrupalı Yahudiler arasında, ülkenin toplumsal uyumunu tehdit edecek boyutta bir gerilim husule getirmiştir. Aşağıda İsrail siyasetini devletin kuruluşundan beri meşgul eden bu iki gerilim noktası İşçi Partisi geleneğinin 1948-1977 arasında bu karşı yaklaşımı ve bu sorunları idare etme biçimi bağlamında tartışılacaktır. Zira bu sorunlar ve İşçi Partisinin bunlara yaklaşımı 1977’de yaşanan siyasal dönüşümün nedenlerinin kavranmasında kilit rolü oynamaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, 1948-1977 aralığında İşçi Partisi ve seleflerini sözü edilen iki gerilim noktasına ilişkin yaklaşık 30 yıl boyunca tek, sabit ve değişmez bir politika izlememiş, bu süre zarfında ortaya çıkan büyük yapısal dönüşümler İşçi Partisi’nin politikalarını şekillendirmiş, dönüştürmüş ve bir bakıma onun iktidarının sonunu hazırlamıştır. Bu yapısal dönüşümlerden en büyüğü hiç kuşkusuz 1967 savaşı ve onun ortaya çıkarmış olduğu neticelerdir. Yukarıda sözü edilen gerilim noktalarına ilişkin İşçi Partisi politikaları, 1967’ye kadar, onun iktidar tekelinin sarsılmayacağı bir düzlemde işlemeye devam etmiş, ancak 1967’den sonra oluşan yeni durumda uygulan politikalar iktidar tekelinin devamını sağlayabilecek yeterliliği sağlayamamıştır.

1967’ye Kadar İki Temel Gerilim Noktası Ekseninde İsrail Siyaseti ve İşçi Partisi Hegemonyası

İsrail’in Arap vatandaşları ve Mizrahi Yahudiler meseleleri, 1967 savaşı her iki meseleyi de ilgilendiren maddi şartlarda dramatik dönüşümler yaratmadan evvel, ülkedeki kurulu düzene ve Doğu Avrupalı sosyalist Siyonist elitlerin kurduğu statükoya zarar verilmeden idare edilebiliyor, İşçi Partisi’nin İsrail siyasetindeki hegemonyası karşısında ne Likud’un tabanı olan revizyonist

¹⁰ Türkiye dahil, Müslümanların çoğunlukta oldukları ülkelerden İsrail’e göçen Yahudiler Sefarad’tırlar. Sefarad İbranice’de İspanya anlamına gelmekte, İslam ülkelerinde yaşayan Yahudilerin Sefarad olarak adlandırılmaları, Endülüs Emevi Devleti’nde ortaya çıkan yüksek kültürün, İslam ülkelerinde yaşayan Yahudiler üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Sefarad ve Aşkenazların Sinagogları farklıdır; hayatlarını dinsel kurallar ekseninde yaşayan Sefarad ve Aşkenazlar farklı şer’i kanunlara tabidirler.

Siyonistler ne de radikal dinci partiler bir alternatif oluşturabiliyordu. İşçi Partisi 1967 yılına kadar kendi vatandaşı olan Araplara bir tür *apartheid* rejimi uygulamış, uluslararası toplum tarafından kabul edilen legal sınırları içerisinde uyguladığı askeri rejim, ülke içerisinde sorgulanmamıştır. İşçi Partisi'nin Filistin meselesine ilişkin siyaseti ancak 1967'de sonra değişen şartlar altında, mesele yalnızca İsrail'in Arap vatandaşlarına ilişkin olmaktan çıktığında sorgulanmaya başlamış, Filistin meselesi, bir taraftan İşçi Partisi'nin otoritesini yok eden bir vaziyete bürünürken bir taraftan da Likud için bir fırsata dönüşmüştür.

He ne kadar Mizrahi Yahudiler ülkeye yoğun olarak göç ettikleri 1950'li yılların başından itibaren, maruz kaldıkları ayrımcılık, eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı çeşitli vesilelerle baş kaldırmışlarsa da, bu küçük çaplı isyan dalgaları ve kalkışmalar 1967'nin ardından ortaya çıkan yeni duruma kadar, ne İşçi Partisi hegemonyasını tehdit etmiş, ne onun Mizrahi Yahudilere ilişkin politikalarının sorgulanmasına neden olmuş, ne de Mizrahi Yahudileri mobilize edebilen siyasal bir dinamik yaratabilmiştir.

Filistin Meselesi ve İşçi Partisinin Yaklaşımı

BM'nin Filistin'in üç parçaya bölünmesini öngören 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararının ardından, 1936'dan beri Arap ve Yahudiler arasında halihazırda var olan gerilimler (Norris, 2008: 25), evvela Filistin'de örgütlü Yahudi toplumuna bağlı silahlı unsurların, Arap sivilleri Filistin'den kaçırmak üzere sistematik biçimde (Khalidi, 1988: 5, 13) orantısız bir şiddet uyguladığı bir iç savaşa, Mayıs 1948'den sonra da Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Irak'ın dahil olduğu uluslararası bir çatışmaya dönüştü. 1947-1949 arasında vuku bulan iş savaşı ve uluslararası çatışma döneminde, Yahudi yeraltı çeteleri Irgun ve Lehi ile Yişuv liderliğine bağlı savunma örgütü Haganah'nın uyguladıkları orantısız şiddetin neticesinde, Filistin'de yaşayan yaklaşık bir milyon Arap'ın, 700.000 kadarı topraklarını terk etmek zorunda kalmış, mülteci durumuna düşmüştür (Morris, 2004: 1).

Elbette tüm bu şiddet ve yerinden etme döngüsü kendi kendine ortaya çıkmıyor, Emek Hareketinin liderliğini yürüttüğü siyasal ve askeri mekanizma tarafından titizlikle planlanıyordu. 1948 Nisan ve Mayıs aylarında Arapların korkutularak kaçırılmasını, kaçmadıkları yerde "daha sert önlemlerin alınmasını" öngören bir etnik temizlik girişimi olarak "*dalet planı*", ekstremist Stern çetesi (lehi) ya da radikal sağcı Irgun'un değil, radikal sol parti HaPoel Hatzair'in silahlı yapılanması Palmach, Ben Gurion liderliğindeki Ahdut HaAvoda'nın güdümündeki silahlı örgüt Haganah ve bunlar gibi Emek Hareketi'nden gelen sivil beyin takımının bir icadıydı (Khalidi, 1988; Pappé, 2007; Masalha, 1988). Filistinlilerin yaşadıkları köyler ablukaya alınıyor, insanlara köylerini terk etmeleri için belli bir süre veriliyor, kaçıp gitmeyenler zor yoluyla köylerden

çıkartılıyor, bina ve mülkler yerle bir edilerek eski sahiplerinin izleri artık adı İsrail olacak ülkeden büyük bir ivedilikle siliniyordu. Bu terör ve talan, savaşın ardından da devam ettirilmiştir. Nisan-Mayıs 1948’de yaklaşık 200-250.000 Filistinlinin dalet planı kapsamında sürgün edilmesinin (Bosma, 2010: 209-201), savaşın sona erdiği 1949 Mart’ına kadar sürgün edilenlerin sayılarının 700-750.000’e çıkmasının ardından, 1949-52 yılları arasında İsrail sınırları içerisinde yaklaşık 40 köy daha işgal edildi, boşaltıldı ve ortadan kaldırıldı (Pappe, 2007: 202); evlerinden sürüldükleri halde İsrail sınırları içerisinde kalan bu 150-200.000 civarındaki Müslüman ve Hristiyan Arap¹¹, “İsrail içerisindeki mülteciler” olarak adlandırılmaktadır (Al-Haj, 1988: 149-151). Bu grup acımasız bir sıkıyönetim rejimine tabi tutulmuş, topraklarına yabancılaştırılmış ve nüfusları İsrail içerisinde Negev ve Celile başta olmak üzere küçük, kontrol altında ve izole edilmiş noktalarda yoğunlaştırılmıştır (Tekdal Fildiş, 2017: 82-83).

Emek Hareketi’nin en radikal sol unsurlarının dahi, Yahudi çetelerin yarattıkları korku ve terör neticesinde yurtlarını bırakıp kaçmak zorunda kalan Filistinlilerin boşalttıkları topraklara çöreklenme konusunda radikal sağ eğilimli revizyonist-Siyonistlerden ve dindar-muhafazakar kesimlerden daha mahir olmaları (Pappe, 2007: 202) ilginç ve sosyalist-Siyonist geleneğinin Filistin meselesine yaklaşımının ipuçlarını vermesi bakımından da önemli bir detaydır.¹² Diğer bir anlatımla, sol geleneğin Araplara karşı genel tutumu en başından itibaren aşırı milliyetçi ve ayrıştırıcıydı. Geleneğin ortodoks unsuru olan, Ahdut HaAvoda-Mapai-İşçi Partisi çizgisi daha Yişuv döneminden itibaren manda devletinin Arap vatandaşlarını emek piyasasından dışlamıştı. Toprağın ve emeğin fethi, ülkenin ve iş gücünün İbranileştirilmesi, Yişuv döneminde en çok üzerinde durulan iki temel politikaydı (Lockman, 2012: 12, 31). Ahdut HaAvoda-Mapai güdümündeki liderlik, mümkün olduğunca fazla alana yayılmak, daha fazla toprağa sahip olmak ve bu toprağın üzerinde ortaya çıkartılan iş gücünden Arapları dışlamak şeklinde bir strateji izlemiştir. Bu strateji Gazze şeridi, Sina yarımadası, Golan tepeleri ve Batı Şeria’nın işgal edildiği 1967 yılına kadar, İşçi Partisi nezdinde sorunsuz işleyecektir. Yer adları değişmiş, Filistin yerleşimlerinin büyük kısmı yok edilmiş, ülke, İsrail’in bağımsızlığının ilk yirmi yılında İbranileştirilmiştir. Askeri sıkı yönetim rejimine tabi olan İsrail vatandaşı Filistinliler, dışlanmış, siyasal ve ekonomik anlamda izole edilmiştir. Ancak Filistinlilere ilişkin tüm bu zulüm ve ayrımcı faaliyetler devletin uluslararası

¹¹ İsrail sınırları içerisinde kalan Dürziler bu sınıflandırma içerisine girmemektedir (Al-Haj, 1988: 151).

¹² Halbuki Hapoel Hatzair (genç işçiler) adındaki söz konusu parti o dönemde Ahdut HaAvoda ve Ben Gurion idaresinde olan işçi sendikasının (histadrut) Arapları emek piyasasından dışlayan politikalarına karşı çıkıyor, Arapların da katılımına açık sendikal faaliyetler düzenliyor ve daha manda döneminde iki devletli bir çözümü destekliyordu. Parti 1948 yılında Ahdut HaAvoda ile birleşerek Mapam’a, 1997’de de Meretz’e dönüştü. Bu hareket bugün de İsrail’de Barış yanlıları ve iki devletli çözüm taraftarlarının bir araya geldiği bir platform olma özelliğini sürdürmektedir.

hukuk ve uluslararası kamuoyu tarafından tanınan legal 1948 sınırları içerisinde cereyan ediyordu. 1967 savaşından kazanılan topraklar ve İsrail egemenliği altına giren milyonlarca Arap, İşçi Partisi'nin nasıl yöneteceğine karar veremediği, neticelerini hesap edemediği bir olguydu. Bu plansızlık ve kararsızlık 1967'den sonra Mizrahi Yahudiler ile ilgili durumun yarattığı itki ile de birleşerek İsrail siyasetinde yapısal bir dönüşüme neden olacaktır. Haziran 1967 Savaşının yarattığı yeni gerçekliği değerlendiren Likud, Mizrahileri de arkasına alarak yarım asırlık sosyalist Siyonizm hegemonyasına son verecektir. Haziran savaşının ortaya çıkardığı neticeler ve İşçi Partisi'nin bu neticelerle ilgili kendi sonunu hazırlayan tutumuna geçmeden önce aşağıda Mizrahi Yahudiler meselesi ve devletin kuruluşundan itibaren Emek Hareketi ve üyelerinin bu meseleye yaklaşımları genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Mizrahi Yahudiler Meselesi ve İşçi Partisi'nin Yaklaşımı

İdeolojik kökleri Rusya ve Doğu Avrupa'da bulunan İşçi Partisi ve selefleri, İsrail'de bulunan tüm Yahudileri temsil etme iddiasında olsalar da, gerçek kimliklerini, ideolojik köklerinin bulunduğu Doğu Avrupa'dan göç ederek 1948 öncesi Filistin Yahudi toplumunu oluşturan Aşkenazların yani kendilerini *devletin esas sahipleri* olarak gören beyaz Yahudilerin siyasal-kültürel-ekonomik eğilimlerinde bulmuşlardır. Bu nedenle İşçi Partisi geleneği ve esas temsil ettiği Doğu Avrupalı Aşkenaz nüfus, 1950'lerde İsrail'e yapılan göç dalgasını absorbe etmekte güçlük çekmiştir. 1948'de Filistin'de bulunan yaklaşık 717.000¹³ (Lipshitz, 1998: 1) Yahudi'nin %77'si Aşkenaz'dı (Smooha, 2008: 1). Bağımsızlık ilanından sonra İsrail'e yönelen iki büyük göç hareketinden ilki olan 1950 dalgası aslında Mizrahiler kadar Aşkenazları da ihtiva ediyor, göç eden yaklaşık bir milyon Yahudi'nin yarısını Avrupalı Aşkenazlar yarısını da Mizrahiler oluşturuyordu. Ancak bu dalganın Aşkenaz unsurları, ülkede halihazırda yerleşik bulunan nüfusa hızla karışır ve Yişuv kültürüne ayak uydururken, ülkeye göç eden Asyalı Yahudiler için aynı şey söz konusu olamadı. Bu nedenle 1950'lerdeki göç dalgası, İsrail toplumsal belleğinde gelenlerin yarısı Aşkenaz olduğu halde (Smooha, 2008), sadece yerleşik kültüre bir türlü uyum sağlayamayan Mizrahiler ve onların entegrasyonlarına ilişkin problemlerle hatırlandı.¹⁴ Mizrahiler

¹³ İsrail'in 1948'deki Yahudi nüfusu literatürde, 600.000 ile 750.000 arasında değişen sayılarda verilmektedir. Örneğin Kudüs İbrani Üniversitesi Coğrafya kürsüsünden Gabriel Lipshitz bu sayıyı 717.000 olarak verirken (Lipshitz, 1998), Hayfa Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünden Sammy Smooha 630.000 olarak vermektedir (Smooha, 2008).

¹⁴ Smooha'ya göre İsrail'e göç eden grupların topluma asimilasyonlarının başarı düzeyini etkileyen beş faktörden söz edilebilir. Bunlar ilki grubun topluma asimile olma motivasyonudur. İkincisi grubun büyüklüğüdür. Gruba dahil olanların sayısı ne kadar büyükse grubun ülke içerisinde belirli bir bölgede yoğunlaşma eğilimi artmakta ve asimilasyona ilişkin eğilim ve fırsatları azalmaktadır. Üçüncü faktör grubun halihazırda İsrail'de bulunan yerlilere olan etnik, dini, kültürel, sosyoekonomik benzerliğidir. Benzerlik ne kadar fazlaysa asimilasyon imkanı da o denli artmaktadır. Dördüncü faktör yeni gelenlerin maddi ve insani sermayeleridir. Maddi güç ve insani

yüzyıllardır beraber yaşadıkları Müslüman komşuları ile paylaştıkları kültürü beraberlerinde getirmişlerdi, eğitim seviyeleri 1950'lerde ülkeye gelen Aşkenazlardan düşüktü ve ekonomik durumları kötüydü.¹⁵ Farklı dinsel geleneklere sahiptiler ve farklı Sinagoglara tabiydiler. Ne kültürel ne sosyoekonomik ne de fiziksel anlamda İsraililere benziyorlardı.

Mizrahilerin İsrail toplumu içerisinde asimile olabilmeleri, yukarıda sayılan engeller kadar sosyalist Siyonizm ve bu ideolojiye mensup liderlerin ideal Yahudi kimliğine ilişkin ön kabulleri nedeniyle de mümkün olamadı. Mapai ve onun yönetici elitleri yeni Yişuv ve İsrail'i tarihin ethosu, burada yaşayan ve İsrail'i inşa eden Yahudileri de diaspora Yahudilerinden farklı *yeni Yahudiler* yani *sabralar* olarak görüyorlardı (Almog, 2000). Hristiyanların yüzyıllardır Yahudilere karşı ortaya koydukları ön yargılar ve yakıştırmaları bir anlamda devralan ve kabul eden bu yaklaşıma göre, Yahudiler diasporada tembellik, korkaklık, pısrıklık, şark kurnazlığı gibi huylar edinmişlerdi. Filistin'de ise yüzyılın başından beri tarlaları sürüp ürün elde eden, cephede vatani için savaşan, planlayan, başaran ve elde eden güçlü, dürüst, çalışkan, zeki bir Yahudi tipi oluşmuştu. Bu Yahudi yüzyıllardır yaşadığı Avrupa'dan pozitivizm ve rasyonalizmi, felsefeyi, estetik beğeniler ile etik ilkelerini almıştı. Doğulu Yahudi pis, tembel, beceriksiz, korkak, zevksiz, düşük zekalı ve içten pazarlıklıydı. Ana dilleri İsrail'in düşmanlarının yani Arapların dili olan bu Yahudiler, kesinlikle devletin makbul vatandaşları değillerdi zira, inşa edilme aşamasında olan ulus devletin tahayyül ettiği, ders kitaplarında okutup bellettiği yeni Yahudi kimliğinin temsil ettiği ne varsa Mizrahiler bunun tam zıddını temsil ediyorlardı. Bu durum Mapai ve devletin en önde gelen isimlerinin konuyla ilgili yorumları üzerinden de teyit edilebilir. Ben Gurion'a göre Hitler İsrail devletinin taşıyıcısı, ana iskeleti ve merkezi unsuru olacak, bu devletin kurulmasını gerçekten arzu eden Avrupalı Yahudileri yok etmiş bu nedenle genel olarak Yahudilerden ziyade İsrail devletinin inşasına zarar vermişti. Mizrahi Yahudiler ise ona göre Avrupalı Yahudilerin yokluğunda ihtiyaç duyulan işgücünü karşılamaları için İsrail'e getirilmiş bir kitleydi; bu bakımdan Amerika'ya getirilmiş Afrikalı kölelere benziyorlardı (Massad, 1996: 56). Moshe Sharett'e göre bir ülke inşa etmek için Kuzey Afrikalı Yahudilere güvenilemezdi; Doğu Avrupalı Yahudilerse güvenilir ve saygıdeğerlerdi. Ben

gelişmişlik arttıkça asimilasyon eğiliminin de arttığı gözlemlenmiştir. Beşinci faktör yeni gelenlerle yerleşikler arasındaki akrabalık ve dostluk bağlarıdır. İsrail'de halihazırda dost ve akrabaları bulunanlar topluma daha hızlı asimile olmaktadır. Son olarak göçmenlerin fiziksel görüntüleri de asimilasyon olanaklarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir (Smootha, 2008).

¹⁵ Aslında Mizrahilerin ekonomik durumları yüzyıllardır yaşadıkları İslam ülkelerinde kötü değildi; 1950'li yıllarda vuku bulan toplu yer değiştirme dalgası nedeniyle fakirleşmişlerdi (Meir-Glitzstein, 2004). Mizrahilerin ekonomik durumlarının kötü olmasının sebebi, İsrail kurulduktan ve Arap-İsrail çatışması husule geldikten sonra bu insanların gerek Siyonist propaganda makinesi ve İsrail gizli servisi gerekse de yaşadıkları ülkelerde ortaya çıkan milliyetçi hareketler tarafından apar topar yurtlarını bırakarak İsrail'e göçmeye zorlanmalarıdır.

Gurion'a göre Faslı Yahudiler eğitimsizlerdi, kültürleri Araplarınkine benziyordu ve bu kültürün İsrail'e taşınmasına müsaade edilemezdi. Ona göre yeni devletin yöneticilerinin (İşçi Partisinin) görevi bireyler ve toplumları yozlaştıran Arap ve Levant kültürünün ülkede yer etmesinin önüne geçmek, Avrupa diasporasında kristalize olan hakiki Yahudi değerlerini muhafaza etmektir (Massad, 1996: 56-57).

Bu oryantalist yaklaşım İşçi Partisi'nin Mizrahilere ilişkin politikalarına sızmış Avrupa ve Amerika'dan yeni göç eden Yahudilere ülkenin en verimli arazileri tahsis edilir, bu Yahudiler yurtlarından sürülen Araplardan kalma sağlam meskenlere yerleştirilirken, Mizrahiler en verimsiz bölgelere, ıssız güney çöllere, sınır bölgelerinde kurulan geliştirme şehirleri"ne yerleştirilmişlerdir (Yiftachel, 2000). Bu bölgelere yerleştirilmeyenler ise büyük şehirlerin çeperlerinde kurulan mülteci kampı benzeri gecekondu mahallelerinde yaşamaya mahkum edilmiş, Avrupalı Yahudilere sunulan sosyal imkanlar ve devlet yardımlarından mahrum bırakılmış, ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutulmuş, yerel ve ulusal düzeyde siyasal örgütlenmelerinin önüne bizzat İşçi Partisi tarafından aşılma engelleri koyulmuştur (Massad, 1996: 59).

1967 Savaşının 1977 Dönüşümünü Hazırlayan Neticeleri ve İşçi Partisi Hegemonyasının Sonu

1967 savaşının yarattığı yeni durumun İsrail'de seçmenlerin oy tercihlerini İşçi Partisi'nden Likud'a doğru yönelten, radikal dinci partilerin ise geleneksel rollerinden sıyrılarak pro-aktif bir siyaset izlemeye başlamalarına neden olan, siyasetteki ağırlıklarının arttıran biri dolaylı biri de doğrudan iki neticesi oldu. Doğrudan netice, 1920'lerin ilk yarısından beri örgütlenerek Tevrat'ta Yahudilere vaat edilen toprakların tamamı üzerinde bir devlet tesis etme idealinin peşinden giden revizyonist Siyonistlerin ve revizyonistler gibi aktif bir siyaset yürütmeseler de aynı görüşte olan dindar Siyonistlerin, artık bu ideallerini gerçekleştirebilecek somut bir zemine kavuşmuş bulunmaları ile ilişkilidir. Batı Şeria'nın işgali, Yahudilerce kutsal kabul edilen ve tanrı tarafından kendilerine vaat edildiğine inanılan Yehuda ve Samiriye topraklarının tamamı üzerinde, "*iki bin yıl sonra ilk kez*" kontrol sağlama olanağı yarattığından, İşçi Partisi'nin, Arap ülkeleri ile yapılacak kalıcı bir barış karşılığında bu toprakların önemli bölümünden çekilebileceği yönündeki tutumu¹⁶ gelenekçi ve dindar kesimler üzerinde partiye karşı negatif duygular uyandırdı.

Dolaylı netice ise halihazırda İşçi Partisi politikalarına karşı hoşnutsuzluk besleyen, İşçi Partisi'nin sosyalist Siyonist politikaları ile sistemden dışlanmış ve

¹⁶ İşçi partisinin en nihai kerte de toplum nezdinde marjinalleşmesine neden olan bu tutum ve politikaları aşağıda İşçi Partisi'nin 1967 savaşının yarattığı yeni realiteye ilişkin çelişkili yaklaşımı, Likud'un sözü edilen realiteyi nasıl değerlendirdiği ve Mizrahilerin bu yeni realiteye verdikleri tepkiler çerçevesinde değinilmektedir.

iç öteki haline getirilmiş Mizrahi Yahudilerin, toplumsal konumlarından kaynaklanan öfke ve memnuniyetsizliklerini, revizyonistlerle din eksenli Siyonistlerin pompaladıkları radikal dinci ve milliyetçi öfke seliyle birleştirmiş olmalarıdır. Batı Şeria'nın 1948 sınırları çerçevesinde bir kalıcı barış karşılığında Araplara terk edilebileceği söylemleriyle kabaran dinsel-milliyetçi hoşnutsuzluğu, Mizrahilerin 30 yıllık ezilmişlikleriyle, popülist söylemler üzerinden bağdaştırmayı başaran Likud, bu sayede, Emek Hareketi'nin Filistin-İsrail Yahudi toplumu ve siyasetindeki yarım asırlık hegemonyasına son vermiştir.

Batı Şeria'nın İşgali ve Likud ile Radikal Dinci Partilere Siyaset Alanı Açılması

Bugün İsrail'de iktidar partisi olan Likud'un ideolojik temelleri Siyonist hareket içerisinde 1920'li yılların başına giden ayrışmada yatmaktadır. Başını Zeev Vladimir Jabotinsky'nin çektiği bir grup, gerek Britanyalılar gerekse de Araplarla ilişkiler bakımından, Yişuv'u idare eden sosyalist Siyonist kamptan ayrılıyor, Filistin'de Yahudilerin çoğunlukta olacakları bir devlet kurulabilmesi için daha aktif, gerçekçi ve sert bir politika izlenilmesini öneriyordu. Hareket, Britanyalılar ve sosyalist Siyonistler tarafından baskılanıp dışlanınca, Jabotinsky de Siyonizm'in halihazırdaki orta yolcu politika ve yaklaşımlarına karşı alternatif olarak, 1925 yılında Revizyonist Siyonist Örgüt'ü kurdu (Cohen, 2007: 31). Siyonist hareketin Filistin'de bir Yahudi devleti kurma idealinin ötesinde vaat edilen topraklar üzerinde bir "Büyük İsrail" kurmayı planlayan revizyonist Siyonistler, İşçi Partisi tarafından en başından beri gayri meşru ve gayri ciddi olmakla itham ediliyor ve kamuoyunda ciddiye alınmamaları için yıpratılıyorlardı. Ben Gurion ve İşçi Partisi, gerek Yişuv döneminde gerekse de 1948'den sonra revizyonistleri hükümet kademelerinden uzak tutmuş, bastırılmış ve kamuoyu nezdinde marjinal ve değersiz göstermiştir (Galanti, 2016: 494).

Revizyonistlerin, sosyalist Siyonistlerin bu markajını baypas edememelerinin en önemli sebebi ideallerini üzerinde gerçekleştirmeyi hayal ettikleri "*Yehuda ve Samiriye*" nin büyük bir kısmının fiilen Ürdün'ün egemenliği altında olmasıydı. Altı gün savaşı sonrasında Gazze Şeridi, Golan Tepeleri, Sina ve *Kudüs'ün doğusunun* yanında Batı Şeria'nın da işgal edilmesi ve Tevrat'ta geçen Yehuda-Samiriye topraklarının tamamı üzerinde kontrol sağlanmış olması, revizyonistlerin ideallerini basit bir hayalin çok ötesine taşımış oldu. Bilindiği gibi Yahudilik dininin kutsal metinlerine göre, İbraniler, kendilerine tanrıları Yahve tarafından vaat edilen topraklara peygamber Yeşu önderliğinde, Ürdün Nehri'nin doğusundan girmiş ve buralarda yaşayan çeşitli kavimleri Tanrı'nın inayetiyle buldukları yerlerden çıkartarak bölgeyi yurt edinmişlerdir. Tevrat'ta isimleri anılan İbranileri, kendi ataları sayan çağdaş Yahudiler de bu nedenle, Batı Şeria topraklarını kutsal vatanlarının bir karışından bile vaz geçilmesi şer' en mümkün olmayan bir parçası addetmektedirler.

1967 savaşı sonrasında gerek Ağlama Duvarı'nın (Kotel) da içinde bulunduğu tapınak tepesi, gerekse de Batı Şeria'da bulunan diğer kutsal mekanların ele geçirilmiş olması, inançlı Yahudiler nezdinde Tanrı'nın verdiği binlerce yıllık sözün gerçekleşmesiydi. Batı Şeria'daki kutsal mekanlar içerisinde Yusuf'un Nablus'ta bulunduğu inanan kabri ve Abraham, Sara, Ishak, Yakup, Rebeka ve Leah'nın El-Halil'de (Hebron) bulunduğu inanan kabirleri gibi Yahudiler için çok kutsal olan mekanlar bulunmaktaydı. Bu durum devletin ve toplumun seküler kimliğine, vatandaşlık kimliğinin içeriğine, devletin sınırlarına, Araplarla olan ilişkilere dair, Taksim Planı kabul edildiğinde kapandığı varsayılan yapısal tartışmaları yeniden açtı ve tartışma konusu haline getirdi (Shamir, 2016: 481).

Aslında kuramsal ve ideolojik perspektiften bakıldığında da sözü edilen yapısal tartışmaların yeniden açılmasının sosyo-psikolojik zemininin halihazırda İsrail siyasetinden bağımsız olarak hazırlanmış bulunduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Clark ve Lipset, sınıf konseptinin ölmüş bulunduğunu ilan ettikleri 1991 tarihli meşhur makalelerinde, 1970'li yıllardan itibaren toplumsal hiyerarşi ve katmanlaşmayı yaratan değişkenlerin çeşitlendiğini, toplumsal-kültürel aidiyetlerin sınıfın yerini aldığını savunmaktadırlar (Clark ve Lipset, 1991). Benzer şekilde Jan Pakulski ve Malcolm Waters da 1970'li yıllardan itibaren klasik sınıf kavramının sosyo-politik merkeziliği ve önemini yitirerek yerini yeni toplumsal ilişkiler ve hareketlere bıraktığını öne sürmüşlerdir. Buna göre siyasal yelpazenin saği etik ve etnisite, sol kanat ise cinsiyet, insan hakları, ekoloji, vatandaşlık hakları gibi meseleler etrafında konsolide olmaya başlamıştır (Pakulski ve Waters, 1996). Asher Arian ve Michal Shamir'e göre, gerek dünyada gerekse de İsrail'de sınıf, siyasal tercihleri belirleyici bir faktör olmaktan çıkarken etnisite, din, dilsel farklar, parti sistemlerini, büyük siyasal dönüşümleri etkileyen ve belirleyen faktörler haline gelmiştir (Arian ve Shamir, 2008: 688-689).¹⁷ Bu durum revizyonist geleneğin Herut ve Gahal'den sonraki temsilcisi olan Likud'a kendi ideolojisi ve ajandası doğrultusunda daha geniş bir siyaset alanı açmıştır. İnsanların, siyasal olanın artık sınıf değil kimlikler olduğunu düşünmeye başladıkları, sosyo-ekonomik realitenin parametrelerinin değişmiş gibi görüldüğü

¹⁷ Yukarıda adı geçen yazarlar 1970'lerin sonlarından itibaren sınıf kavramının toplumsal grupların siyasal eylemlerinde merkezi bir referans noktası olmaktan çıktığını öne sürmektedirler. Bu tespit doğru olmakla birlikte, sınıf kavramının dayandığı sosyo-iktisadi zemin öylece durmakta, emekçiler her geçen gün haklarının daha fazla minimize ve marjinalize edildiği, emeğin her geçen gün sermaye ve iktidar karşısında daha fazla zayıfladığı bir dünyada yaşamaktadırlar. Kimlik ve kültürel aidiyetlerin, siyasetin üzerinden yürütüldüğü önemli referans noktaları haline gelmesi- getirilmesi, belki de sermaye ile ortaklık içerisinde bulunan iktidarın kendisini üzerinden kurduğu, çağdaş bir teknolojidir. Ancak burada kimlik, kültürel aidiyetler ve sermaye-iktidar bloğu arasındaki ilişki ifşa edilirken, günümüzde madunların siyasal mücadelelerini, kimlik siyaseti üzerinden yürütmekte oldukları, söz konusu ifşanın, ifşayı yapan gözlemciye madun (bu makalenin ele aldığı konu çerçevesinde Filistinliler) adına konuşma hakkı sağlamayacağını da not etmek gerekmektedir.

–ya da gösterildiği– bir çağda, Emek Hareketi’nin ajanda ve söylemlerinin artık daha az gerçekçi bulunması, din ve kimlik siyaseti yapan Likud’un, Mafdal, Agudat Israel gibi partilerin söylemlerinin daha satın alınabilir hale gelmesi şaşırtıcı değildir.

İşçi Partisinin İsrail siyasetindeki gücünün yarısını, sosyalist Siyonist ideolojinin devletin kurucu ideolojisi olmasından, Emek Hareketi ve elitlerinin de devletin kurucu elitleri olmasından alıyorsa diğer yarısını da sahada Histadrut (Yahudi işçi sendikası) üzerinden gerçekleştirdiği eylemlerinden alıyordu. Ben Gurion’un dizayn ettiği bu düzen, kamu kaynaklarının, kurumlarının ve idari mekanizmaların, aslında devasa bir işveren birliği gibi hareket eden Histadrut tarafından –dolayısıyla İşçi Partisi tarafından- denetlenmesi ve kontrol edilmesine dayanıyordu. Ancak 1960’ların sonları ve 1970’li yılların başlarına gelindiğinde Histadrut gerek işçiler nezdindeki itibarının düşmüş olması gerekse de karıştığı usulsüzlük ve rüşvet skandalları ile yozlaşmış ve İşçi Partisi’ne maddi ve moral destek veremez konuma düşmüş durumdaydı (Perlmutter, 1977: 137). Sınıf kavramının ifade ettiği değer kamuoyu nezdinde azaldığı, kimlik ve kültürel aidyetlerin öne çıkartıldığı ve Histadrut’un Yişuv zamanından kalma geleneksel fonksiyonunu sürdüremediği böyle bir konjonktürde, Golda Meir ve Yitzhak Rabin hükümetlerinin elde edilen toprakların geleceğine ilişkin çelişkili tutumları, İşçi Partisi hegemonyasının sonunu getirmiştir. Gerek Meir gerekse de Rabin, İsrail’in, 1948 sınırları temelinde yapılacak bir barış çerçevesinde işgal edilen topraklardan -ya da İsrail medyası ve akademisinde anıldığı şekliyle ‘bölgeler’den- kısmen de olsa çekilebileceğine ilişkin bir yaklaşım benimsemiş, bu yaklaşım “bölgeler”i kutsal Yehuda ve Samiriye’nin bir parçası olarak gören kamuoyu bileşenleri tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır.

Bu noktada İşçi Partisi’nin yaklaşımını daha iyi izleyebilmek üzere İsrail’de siyaset yapıcılarının pozisyon ve açıklamalarına yer vermek yerinde olabilir. Mart 1969’da İsrail Başbakanlığına gelen ve ülkeyi Temmuz 1974’e kadar yöneten Golda Meir, 1973’de Foreign Affairs’de yayınlanan makalesinde İsrail’in muhtemel bir barış karşılığında 1967’de işgal edilen toprakların tamamından değilse de önemli bir kısmından çekilebileceğini ifade etmiştir (Meir, 1973: 451-452).

“Birden çok kez açıkça ortaya koyduğum gibi: Biz sınırlar meselesi üzerinde bir müzakereye açıldık ve mevcut ateşkes hatlarının nihai barış sınırları olması gerektiğini asla öne sürmedik. İsrail’in sınırları savunulabilir olmalıdır ve 1948 sınırları belirli bir kırılma ile malul idi; öte yandan biz yeni sınırlar konusunda fedakarlık yapmaya hazırız” (Meir, 1973: 455).

Benzer şekilde Temmuz 1974 ve Nisan 1977 tarihleri arasında başbakanlık yapan Yitzhak Rabin de Araplar ile yapılacak bir barış için İsrail'in topraklar konusunda fedakarlık yapması gerektiğini ve yapabileceğini düşünüyordu. Zira İsrail'in ABD'den bulduğu diplomatik destek ve maddi yardımlar ABD ile ilişkilerin olumlu bir biçimde seyretmesine bağımlıydı (Inbar, 1977: 28). ABD ise bölgede Arapları ve İsrailileri aynı anda tatmin edebilecek bir barış düzlemi oluşturmak istegindeydi. Zira bu düzlemin Mısır ve Suriye gibi ülkeleri 1967'de kaybettikleri toprakları geri kazanabilmek adına SSCB'nin güdümünden çıkartabileceği düşünülüyordu. Halihazırda Batı taraftarı olan Ürdün Haşimi Krallığı'nın ise Batı Şeria üzerindeki tasavvurlarının tatmin edilmesi üzerinden, iç siyasette yaşadığı açmaz ve güçlüklerin aşılabilmesi, kralın güçlendirilmesi tasarlanıyordu. İlk Rabin hükümetinin toprak konusunda yapabileceğini ifade ettiği fedakarlık tam da bu iki bağlamda, İsrail'in dış destek ihtiyacı ve ABD'nin bölgeye ilişkin tasarıları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Ancak üst sayfalarda belirtildiği gibi İşçi Partisi'nin sınırlara ilişkin siyasası tek yanlı ve kararlı bir politika değildi. Hem Meir döneminde hem de sonrasında, muhtemel bir barış için işgal edilen toprakların önemli bölümünden feragat edilmesi gerektiğinin farkında olan İşçi Partisi, Rabin'in ilk hükümeti döneminde ABD'nin yoğun baskılarına rağmen yerleşim siyasetinden geri durmayı reddetmiş, Maale Adumim bölgesinde yeni yerleşimler oluşturmayı sürdürmüştür (Inbar, 1977: 30). Rabin kişisel olarak güvenlikçi politikaların önemini farkında olmakla birlikte, Batı Şeria'daki Filistinlilerin siyasal kimliklerini ve bu topraklarda var olma haklarını da reddedemiyor, bu iki durumun aynı anda var olması süregiden çatışmaya ilişkin İşçi Partisi yaklaşımlarında birtakım sapmalara ve git-gele neden oluyordu (Ben-Yehuda, 1997: 204). Bu gelgit ve sapma durumu da 1977'ye geldiğinde sınırlara ve kutsal topraklara ilişkin daha net, kararlı ve tutarlı bir pozisyon alan Likud'un toplum nezdindeki meşruiyet ve inandırıcılığını arttırırken, İşçi Partisi'nin kredisini kamuoyu nezdinde tüketmediyse de sarstı.

Aslında 1967 savaşı Emek Hareketi ve Mapai içerisinde de “bölgeler”in akıbetine ilişkin bölünmelere neden olmuş, ülkedeki klasik güç dengesini alt üst etmiştir. Parti içerisinde “bölgeler”in kesinlikle Araplara terk edilmemesi ve ilhak edilmesi gerektiğini savunan Eretz Israel grubu ve işgal edilen toprakların barış karşılığında iade edilmesi ile Batı Şeria'da bir Filistin devleti kurulmasını savunan Yeni Sol adı altında iki fraksiyon ortaya çıkmıştır (Perlmutter, 1977: 142). Özeldde Mapai genel olarak da sosyalist Siyonizm içerisindeki bu bölünme muhafazakar siyasetin lehine bir kırılma yaratmış, Gahal ve sonrasında Likud'un oyları istikrarlı bir artış göstermiştir (Shamir ve Arian, 1982: 315-316).

Ancak 1967 savaşında işgal edilen bölgeler üzerindeki tartışmaların İsrail siyasetinde dramatik bir dönüşüm yaratmış olmasının tek sebebi, “bölgeler” ile

bunların geleceğine ilişkin tartışmaların, muhafazakar ve milliyetçi toplumsal grupları alarm haline geçirmiş olması değildir. 1948 sınırları temelinde inşa edilecek bir barış karşılığında İşçi Partisi'nin "bölgeler"den çekilme sinyali vermiş bulunması, Yahudi dini ve milliyetçi kimliğini uyarmıştır; ancak 1967 savaşında işgal edilen toprakların İsrail siyaseti açısından kimliksel aidiyetlerin ötesinde de karşılığı bulunmaktadır. Bu karşılık, 1967 savaşının İsrail Yahudi toplumunda bir yok edilme korkusunu tetiklemiş bulunmasıyla ilgilidir. Kuşatılmışlık, savunma ve teyakkuz halinde olma gerekliliği ve yok edilme korkusu, milli güvenliği siyasetin en yoğun tartışılan ve ilgi duyulan konusu haline getirmiştir. Böyle bir ortamda, Golan Tepeleri, Sina, Gazze Şeridi ve Batı Şeria, savunma stratejileri bakımından önemli hale gelmiş (Galanti, 2016: 492), "düşman kuvvetler" ile İsrail orduları arasında tampon görevi görebilecek, "bölgeler"den çekilmeyi tasarlamak, ideolojik bir gevşeklik olduğu kadar askeri zafiyet yaratacak yersiz ve yanlış bir hamle olarak da görülmüştür.

Altı gün savaşının ardından yapılan ilk parlamento seçimleri olan 1969 seçimlerinde İşçi Partisi iktidarı henüz kaybetmediyse de İsrail tarihinde ilk kez revizyonistleri eşit muhataplar olarak kabul etmek ve aldığı %21.7'lik oy oranıyla ülkedeki en büyük ikinci siyasal güç odağı haline gelen, Likud'un selefi Gahal ile koalisyonla gitmek zorunda kalmıştır (Schachter, 1972: 471). Ayrıca bu seçimlerde genel olarak sosyalist Siyonist partilerin oylarındaki düşüş de dikkat çekici ve 1977 seçimlerindeki büyük dönüşümü haber verici niteliktedir. 1965 seçimlerinde Mapai ve Ahdut HaAvoda'dan oluşan sol blok 120 üyeli parlamentoda 46 sandalye kazanırken, 1969'da sol blok yanına 1965 seçimlerinde tek başına 8 sandalye kazanmış olan sosyalist Mapam ve Ben Gurion liderliğinde 10 sandalye kazanmış Rafi'yi (Knesset, 1965) almasına rağmen, 56 sandalyede kalmıştır (Knesset, 1969).

Kendisine siyaset yapabilme alanı açılmış ya da mevcut siyaset alanı yukarıda üzerinde durulan maddi ve ideolojik dönüşümler ile genişletilmiş tek yapı Likud-revizyonist hareket değildir. Din eksenli düşünen kesimleri temsil eden partiler de bu yeni konjonktürden kendilerine düşen payı almışlardır. Radikal dinci partiler, bir taraftan dini duyguları ve kimliksel aidiyetleri öne çıkartarak kendi oy tabanlarını genişletmiş, bir taraftan da 1948'den itibaren Ben Gurion'un dizayn ettiği düzende kendilerine düşen İşçi Partisi'nin küçük koalisyon ortağı olma fonksiyon ve pozisyonu terk ederek, siyasette daha saldırgan ve pro-aktif bir tarz benimsemişlerdir. Bilindiği gibi, kuruluş döneminde ülke, Emek Hareketi önderliğinde İbranileştirilirken, devletin seküler kimliği muhafaza edilmiş, Mizrachi, Agudat Israel gibi aşırı dinci partiler, sınırlarını Mapai'nin çizdiği legal-seküler sınırlar içerisinde kalmış ya da kalmaya zorlanmıştı (Avi-Hai, 1974: 65-66). Yişuv'un kurucu ideolojisi olan sosyalist-Siyonizm'in ideolog ve aktivistleri tarafından belirli sınırlar içerisinde bir bakıma dizginlenmiş bulunan din eksenli

partiler, 1949'daki ilk Knesset seçimlerine Birleşik Dindar Cephe olarak girmiş ve %12 oy oranıyla 16 sandalye kazanmışlardı. Bu durum aşırı dinci partiler ittifakını 1949'da Mapai ve Mapam'dan sonra Knesset'teki üçüncü büyük grup yapıyordu. Bu grup, David Ben Gurion'un teklifi üzerine, Mapai'nin hükümet ortağı olmuş, işçileri bakanlığı, mili eğitim ve göç bakanlıkları gibi kritik pozisyonları elde etmiştir (Al-Haj, 1988). Böylece Ben Gurion'un dizaynıyla İsrail siyasetinde 1977 yılına kadar devam edecek bir denge ortaya çıkmıştır. Buna göre devlet seküler, sol eğilimli Doğu Avrupalıların ağırlıkta olduğu Emek Hareketi tarafından yönetilecek, Mapai'nin otoritesi tartışmaya açık olmayacaktı. Bunun karşısında din eksenli partiler milli eğitim, göç, işçileri bakanlıkları gibi kritik pozisyonları elde ederek devletin Yahudi kimliğini seküler sınırlar içerisinde muhafaza edecek, seküler bir devlet içerisinde dindarların yaşam alanlarını ve haklarını koruyacaklardı. Bu koruma ve destek karşılığında da küçük koalisyon ortağı olarak, koalisyonların büyük ortağı Mapai'yi hükümette tutacak şekilde destekleyeceklerdi. Ben Gurion'un dizayn ettiği bu düzen 1977'ye kadar işlemiş, bugünkü İşçi Partisi'nin selefi Mapai ve din eksenli partiler yaklaşık 30 yıl sürecek bir tür ortak yaşam formu inşa etmişlerdir. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere 1967 sınırları yarattığı yeni maddi ve psikolojik düzenle, revizyonist harekete olduğu kadar din eksenli partilere de siyaset alanı açmış, bu partilerin geleneksel rollerini bir tarafa bırakarak daha fazla iktidar elde etmeye ve kamuyu kendi manevi değerleri doğrultusunda daha fazla şekillendirmeye istekli hale gelmelerine neden olmuştur.

1967 Sınırları ve Mizrahi Yahudiler

Haziran savaşının İsraili Yahudi seçmenlerin oy tercihlerini, müesses nizamı temsil eden İşçi Partisi'nden toprak, sınırlar, ekonomi politikası konularında revizyonist Likud'a ve daha küçük bir oranda olmak üzere radikal dinci partilere yöneltmesinin ikinci ve dolaylı sebebi, yukarıda da belirtildiği gibi Mizrahi Yahudilerle alakalıdır. Yukarıda da ele alındığı gibi, devletin kurucu unsuru olan Doğu Avrupalı Aşkenaz Yahudisi elitler, 1950'li yıllarda Müslüman ülkelerden İsrail'e gerek Mossad ajanlarının gerekse de buldukları ülkelerdeki aşırı milliyetçi unsurların kışkırtmalarıyla göç etmek zorunda bırakılan Yahudileri, İsrail toplumunun iç ötekisi olarak kodlamış, bu insanlara bir nevi parya muamelesi yapmışlardı. Mizrahi Yahudiler, büyük şehirlerin çeperlerinde yer alan teneke mahallelerine ya da ülkenin en kurak, verimsiz ve sınırlara yakın yani güvenliksiz bölgelerinde kurulmuş "*geliştirme şehirleri*"ne yerleştirilmiş, her iki durumda da düşük bir gelir seviyesi ile kötü yaşam koşullarına mahkum edilmişlerdir. Tek Parti güdümündeki İsrail toplumu, ülkede ortaya çıkan zenginliği, tüm bileşenleriyle eşit oranda paylaşmamış, Avrupa'dan göç edip gelmiş olanlar ve onların torunları zenginlikten göreceli olarak daha fazla pay almışlardır.

Öte yandan Mizrahi Yahudilere karşı yapılan ayrımcılığın tek veçhesi, bu insanların sosyo-ekonomik paylaşımından adil biçimde faydalanamamaları değildir. Mizrahiler ülkenin kurucu ideolojisinin ortaya çıkardığı ‘yeni Yahudi’ tipinin de bir bakıma zıddı ve ötekisi idiler. Doğu Avrupa kökenli Sosyalist Siyonist “*Sabra*”ya atfedilen çalışkanlık, çeviklik, zekilik, dürüstlük, güçlülük gibi ne kadar karakter özelliği varsa Mizrahi’ye bu özelliklerin tam tersi atfedilmiştir. Mizrahi Yahudi, geri kalmış, pis, yobazlık ve irrasyonelliğin hüküm sürdüğü düşman Arap ülkelerinden geldiği, Arapça konuştuğu, Araplara benzediği, Araplarla aynı müzikleri dinleyip aynı yemekleri pişirdiği için, aşağıdadır ve fakirliğe eğitimsizliğe, karmaşaya ve belirsizliğe mahkumdur. Arkasına medya, eğitim, akademi, sanat ve kamu kurumları gibi devletin tüm ideolojik araçlarını da alan bu oryantalist kibir, yıllar içerisinde bir yanıyla, Mizrahi Yahudi’nin, de ‘aşağı’ toplumsal konumundan kendisini sorumlu tutmasıyla ve kendisine benzeyen Arap’tan, tam da kendisine benzediği ve ona kendi olduğu şeyi hiç durmadan hatırlattığı için nefret etmesiyle neticelenmiştir.¹⁸ Söz konusu oryantalist bakış açısı ve onun sosyoekonomik ve kültürel neticeleri bir yanıyla da Mizrahi’nin sosyalist Siyonizm’e, Aşkenazlara ve İşçi Partisi yönetimine yabancılaşmasına neden olmuştur. Ve en nihayetinde bir yönüyle de Mizrahi’nin dinine, Yahudiliğin kültürel sembollerine, tarihine, efsanelerine ve hurafelerine daha güçlü biçimde bağlanmasına neden olmuştur.

1967 savaşı ve onun ortaya çıkardığı yeni durum, bu üç neticeyi, Mizrahileri revizyonist Siyonizm’e ve Likud’a yaklaştıracak şekilde birleştirmiştir. Diğer bir deyişle bu üç neticenin sınıf bilincinin gerilediği, kimlikler ile kültürel aidiyetlerin öne çıktığı bir konjonktürde birleşiminden kaynaklanan füzyon, Mizrahilerin Likud’u iktidara taşıyacakları bir siyasal ivmeye dönüşmüştür. Mizrahilerin, sosyalist Siyonist tek parti rejiminin soğuk yüzü tarafından itilmeleri, bir taraftan Mizrahileri din, kültür ve sembollere daha fazla yaklaştırırken bir taraftan da devleti din, kültür ve semboller üzerinden yeniden dizayn etme gayretinde olan revizyonistleri desteklemelerine neden olmuştur. Bu da Mizrahilerin Yahudilik dinini ve geleneklerini siyasal gündemlerinde öne çıkartarak önemsedikleri ölçüde, -artık dönüşmekte olan- devletin de sahibi haline gelmeleriyle neticelenmiştir. Ancak tüm bu sahiplenme ve Mizrahilerin revizyonistlerle işbirliği içerisinde rejimin içerisine çekilmeleri sürecinin 1967 sınırlarının ortaya çıkardığı yeni gerçeklik sayesinde mümkün olabildiğinin altını çizmek gerekmektedir.

¹⁸ Kimi yorumlara göre, Mizrahilerdeki bu Arap nefretinin müsebbibi, devletin sahibi olarak Mizrahilere “pis işlerini” yaptırmak isteyen Aşkenazların yönlendirmesi ve kışkırtmasıyla oluşmuştur (Weiss, 2014: 152).

3. 1977 SONRASI DÖNEM RADİKAL DİNCİ VE MİLLİYETÇİ PARTİLERİN HEGEMONYASI

1967 savaşının ortaya çıkardığı yeni gerçekliğin hazırladığı siyasal dönüşüm, Mart 1977 seçimlerinde, ülkeyi 30 yıldır kesintisiz yöneten İşçi Partisi'nin iktidardan düşmesi, toplumun periferisinde yer alan bileşenlerin desteklediği revizyonist hareketin temsilcisi Likud'un iktidara gelmesi ile neticelendi. Bu dönüşümün İsrail siyasetini, toplumsal dinamiklerini, ulusal güvenlik yaklaşımını ve İsrail'in Araplarla olan ilişkilerini etkilememesi düşünülemezdi. Benzer şekilde bu kırılma, seküler, gelenekselci, dindar ve muhafazakarların, Aşkenazların ve Sefaradi-Mizrahilerin¹⁹ gündelik hayatlarını etkilemiştir. Makalenin bu son başlığı altında 1977 dönüşümünün günümüze değin uzanan etkileri iki başlık altında ana hatlarıyla özetlenmeye çalışılacaktır. Bunlardan ilki İsrail toplumunun doğrudan kendisi, ikincisi ise İsrail'in Filistinli Araplara ve Arap-İsrail sorununun çözümüne ilişkin yaklaşımı ile alakalıdır.

İsrail Toplumunun Muhafazakarlaşması

Başta “Temel Yasa: Knesset”,²⁰ olmak üzere “Temel Yasa: İnsan Onuru ve Özgürlüğü”, “Temel Yasa: İkamet Etme Özgürlüğü” gibi yasalar (Kimmerling, 2002: 1139), Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararlar (Masri, 2017: 2-4), siyaset, medya ve akademi çevrelerinin açıklamaları, İsrail'in kendisini “Yahudi ve demokratik” bir devlet olarak tanımlamakta olduğunu gösteriyor, 14 Mayıs 1948 tarihli İsrail Bağımsızlık Bildirisi'nin ruhunun İsrail'in Yahudi ve Demokratik bir devlet olduğunu işaret ettiği iddia ediliyordu (Ichilov, Salomon ve Inbar, 2005: 303). İsrail'in azınlıkların haklarını da gözetilen demokratik bir devlet olduğuna ilişkin tüm bu görüş, iddia ve inanışlar, 18 Temmuz 2018'de kabul edilen “Temel Yasa: Yahudi Ulusunun Devleti Olarak İsrail Ulus Devleti” ile boşa çıkmış gibi görünmektedir. İsrail'in seküler toplum bileşenleri kadar uluslararası kamuoyunda da tepkiyle karşılanan bu değişiklik boşlukta oluşmamış, 1977'den itibaren revizyonist hareket ve radikal dinci partilerin İsrail siyasetini kararlı adımlarla dönüştürmesiyle mümkün olabilmektedir.

30 yıl boyunca Ben Gurion'un dizayn ettiği düzenekte kendilerine biçilen rolü yerine getiren ve İşçi Partisi'ni destekleyen radikal Dinci Mizrachi Partisi içerisinde, Rabbi Avraham Yitzhak Kook ve oğlu Rabbi Zvi Yehudah Kook'un Siyonizm ile rabbani Yahudiliği harmanlayan görüşleri zaman içerisinde İsrail

¹⁹ Sefarad İbrance'de İspanya anlamına gelmektedir. 1492'sürgününde İspanya'dan kaçan Yahudiler dinsel yorum ve liturjilerini Asya ve Avrupa topraklarına taşımış, 8. yüzyıldan itibaren gelişmiş ve olgunlaşmış Yahudi kültürü ve dinsel yorumları doğuda yayılmaya başlamıştır. Bu bağlamda doğuda yaşayan Yahudilerin çok büyük bir kısmı ilerleyen yüzyıllar içerisinde dinin Sefarad yorumlarına bağlı hale gelmişlerdir.

²⁰ Bkz. https://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_yesod2.htm

toplumsal hayatının kılcal damarlarına sızmıştır. Temelde Yahudilerin, Tevrat'ta kendilerine vaat edilen kutsal topraklara dönmelerini ve modern dönemde dejenere olmaya başlamış Yahudiliği burada yeniden canlandırmayı öngören bir gündemle ortaya çıkan Kook'çu dinsel Siyonizm, özellikle 1977 seçimlerinden sonra Halakah'yı (Yahudi şeriatı) kamusal hayatın evlilik, boşanma, miras hukuku, yabancılarla ilgili düzenlemeler, iş hukuku, ceza hukuku gibi sivil hayatın tüm veçhelerine sızmayı şiar edinmiştir. Dinsel Siyonizm zaman içerisinde bir tür *Weltanschauung* haline gelmiş, gerek öteki dinci partiler gerekse de revizyonist olmakla birlikte seküler olan Siyasetçileri ideolojik olarak etkilemiştir. Bu bağlamda Ariel Sharon, Benjamin Netanyahu gibi seküler-revizyonist hareketten yetişmiş siyasetçiler Siyaset yaparken başvurdukları referansları giderek daha fazla Kook'çu dinsel Siyonizm'in alet çantasından seçer hale gelmişlerdir (Scham, 2018: 209).

Dinsel Siyonizm, Yahudi dini ve kültürel uyanışının yer yüzünde başka herhangi bir yerde değil, tanrının Yahudilere vaat ettiği topraklar ve bu toprakların tamamı üzerinde ortaya çıkartılacağını öngördüğünden, 1967 sınırları ile ortaya çıkan ve aslında seküler bir bağlamda kavranması gereken yeni durumun dinsel ideoloji içerisine çekilmesine neden olmuştur. Böylece, 1967 sınırları, işgal edilen bölgeler, bu bölgelerde yaşayan Araplar, kurulması muhtemel bir barış masasında üzerlerinde tartışılacak konulardan ziyade, milliyetçilik, ulusal güvenlik iç ve dış politikanın kırmızı çizgileri haline gelmiştir. Öyle ki bu bölgelerdeki Arapların yürüttüğü faaliyetler, uluslararası kamuoyunun İsrail'in tek taraflı uygulamalarına ilişkin yaptığı açıklamalar ve baskılar, iç ve dış politika konuları olmalarının ötesinde Yahudilerin din, kültür ve kimliklerini tehdit eden antisemitist uygulamalar olarak görülmeye-gösterilmeye başlanmıştır.

Din ve milliyetçiliğin iç içe geçtiği, hemen hemen her konunun milliyetçilikle ilişkilendirildiği, en ufak bir barış çağrısı ya da hükümet eleştirisinin ulusal güvenliğe tehdit olarak algılandığı bu düzlemde kendilerini seküler olarak tanımlayan ve nüfusun giderek daha küçük bir dilimini oluşturur hale gelen Yahudilerin giderek daha fazla izole hale geldikleri, seküler yaşam tarzını sembolize eden Tel Aviv ile dindarlığı sembolize eden Kudüs arasındaki açıklığın giderek açıldığı, İsrail toplumunun giderek geri dönüşü zor bir kutuplaşmanın içerisine girdiği dikkat çekmektedir (Ichilov, 1999; Ram, 2008). İsrail'e giderek toplum yaşantısına dışarıdan bir gözle bakan herhangi biri Tel Aviv ve Kudüs arasında insanların gündelik hayatlarına, kılık kıyafetlerine, öteki ile olan ilişkilerine dair dramatik farkı algılayabilir.

İsrail toplumunda seküler ve dindar-aşırı milliyetçi kamplar arasındaki kutuplaşmanın en net tezahürlerinden birisi de barış sürecine ilişkin konularda göze çarpmaktadır. Örneğin, barış sürecini bir çıkmazın içerisine sokan olaylar

zincirinin ilk halkası olarak 4 Kasım 1995 tarihinde başbakan Yitzhak Rabin'in öldürülmesi karşısında toplum ikiye bölünmüş gibidir. Emek Hareketi ve onu destekleyen kesimlere göre suikast, Likud ve radikal dinci partiler tarafından kışkırtılan hatta kolektif bir biçimde planlanan siyasi bir cinayetken, dinci partiler ve Likud'a göre suikast ahlak kurallarını tanımayan bir adamın çılginca bir eyleminden ibarettir (Harrison, 2001: 119-120). Likud ve radikal dinci partilerin destekçilerinde hasıl olan bu tutum bugüne kadar artarak devam etmiş, normalleşmiş ve gündelik hayata, siyasete, ekonomiye ilişkin her konuyu din sosuna bulanmış ulusal güvenliğin kapsamına çekerek, İsrail toplumunun muhafazakarlaşmasına neden olmuştur.

Toplumda hasıl olan bu muhafazakarlaşma ve seküler kesimin giderek izole edilmesi durumuna karşın İşçi Partisi iç politikada seküler politikaları desteklemeye ve mevcut yönetimi eleştiremeye devam etmekte, dış politikada ise İsrail'in "bölgeler"den çekilmesi temelinde tesis edilecek iki devletli bir çözüm önermektedir. Bu tutum 1990'larda, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan yeni uluslararası düzenin de zorlamasıyla İsrail'de Eylül 2000'e kadar sürececek bir füzyon yaratmıştır.²¹

Aslında bu durum tersten okunmalı, İşçi Partisi politikalarının kendi tabanı tarafından bir anlamda çağırıldığı ve beklendiği belirtilmelidir. İsrail'de toplumun daha varsıl ve eğitilmiş kesimlerinin kendilerini yoksul ve daha az eğitilmiş kesimlerden göreceli olarak daha güvende hissetmeleri, siyasallıklarını kimlikler üzerinden değil, gündelik hayatta tatmin etme olanağını buldukları ekonomik ve kültürel gereksinimleri üzerinden kurmaları onların siyasal tercihlerini de etkilemektedir. Bu bağlamda söz konusu grup, İsrail'de siyasal iktidarın, Arap korkusu, Arap terörü ve yok edilme korkusu dolayısıyla beslediği rejimin yarattığı söylemden daha az etkilenirken, İsrail toplumunun daha yoksul ve geleceklerini daha az güvende hissedenden kesimleri siyasal iktidarın sürekli olarak ürettiği bu söylemleri daha kolay ve istekle satın almaya hazırdır. Muhafazakar ve dinci partilerin toplum nezdinde buldukları süregiden desteğin önemli bir nedeninin de İsrail'deki bu sosyo-ekonomik çelişki olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda İşçi Partisi'nin 1990'larda kurguladığı Oslo Süreci akamete uğradığında ve İsrail'de kamusal alanlarda intihar saldırıları başladığında toplumun yeniden ve çok daha büyük hızla muhafazakar ve dinci partilerin güdümüne girmesi normal karşılanmalıdır.

²¹ İşçi Partisi'nin bu süreç boyunca ne derece samimi olduğu, Barış Süreci'nin gerçekten adil bir barışı hedefleyip hedeflemediği bu makalenin kapsamını aşan ancak ayrıca tartışılmaya açık konulardır.

Yerleşim Siyaseti ve Filistin Meselesi

İsrail'in yerleşim siyasetinden yalnızca Batı Şeria'da işgal altında bulunan bölgelerde kurulan uluslararası hukuka aykırı yerleşimlerle ve bunlara ilişkin tek taraflı eylemler kast edilmemektedir. Zira her geçen gün daha fazla sayıda Yahudi'nin işgal altındaki Filistin topraklarına yerleştirilmesi sonucu, iki devletli bir çözümü imkansız kılan (Ersoy, 2017; O'Malley, 2017) bu eylemler, Yahudilerin yaşamak için yerleştikleri muhit, mahalle ve yerlerin onların ideolojik oryantasyonlarına göre çeşitlendiği daha genel bir tablonun bir neticesi gibi görünmektedir. Yişuv'un Filistin'de ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri izole bir hayat süren Haredi²² gruplar bir tarafa, toplumun genelinde dindar ve seküler Yahudiler karma düzende yaşamaktaydı. Bugün de çoğunluk bu şekilde yaşamaya devam etmektedir. Ancak son zamanlarda din eksenli düşünen kesimler, yeni mesken alanlarını 1948 sınırlarının kapsadığı topraklar da dahil tüm ülkede, kendilerini seküler olan Yahudilerden ayıracak biçimde kurma eğilimine gitmişleridir. Dindar ve muhafazakar kesimler meskenlerini, eğitim kurumlarını, boş zaman aktivitelerini gerçekleştirdikleri yerleri, düğün ve diğer dinsel seremonileri yatıkları yerleri seküler kesimlerin yaşadıkları alanlardan ayırma eğilimindedirler (Etzioni-Halevy, 2016). Bu eğilimin yaygın ve başarılı olabilmesinde hiç şüphesiz 1967 sınırlarının oluşturduğu yeni realite ve İsraili muhafazakarların "bölgeler" adı verdiği işgal edilmiş toprakların fiilen yerleşime açılmış olması önemli bir rol oynamıştır. Yeşil hattın ötesine kurulan izole, din eksenli yerleşimler bir anlamda ülkede var olan eğilimin pilot uygulanma sahası haline gelmiştir (Etzioni-Halevy, 2016: 247).

Bugün 1967 savaşında işgal edilmiş olan Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te yaklaşık 600.000 Yahudi, İsrail hükümetlerinin tek taraflı eylemleri ve giderek muhafazakarlaşan İsrail toplumunun dinsel eğilimleri neticesinde yerleşmiş bulunmaktadır (Ferziger, 2018). 1948 sınırlarının ötesine yerleşen Yahudilerin sosyo-ekonomik ve ideolojik oryantasyonları değerlendirildiğinde bunların genel olarak 1977 seçimlerinde Likud'u iktidara taşıyan, yoksul kesimler, seküler olmakla birlikte muhafazakar ve milliyetçi olarak tanımlanan revizyonist unsurlar, Mizrahiler ve din eksenli düşünen kimseler oldukları görülmektedir. İsrail devletinin ilk 30 yılında sistemden dışlanmış, zenginlik, prestij ve iktidarın nimetlerinden daha az pay alabilmiş kesimler, revizyonist hareketin çatısı altında sistemin içine çekilir ve söylem düzeyinde de olsa bir anlamda devletin sahipleri

²² Haredilik, birçok Ortodoks Yahudi grubunu kapsayan bir üst kimliktir. Kelime anlamı olarak tanrının sözü karşısında titreyen anlamına gelen Haredi kavramı, Yahudi aydınlanmasının 19. yüzyılda, geleneksel değerleri aşındıran biçimde yayılmasına bir tepki olarak doğmuş ve yaygınlaşmıştır. Harediler içerisinde Siyonizm'e olumlu bakan gruplar olduğu kadar, Siyonizm'i sapkınlık, İsrail'i de "zaman" geldiğinde, Musa soyundan bir kurtarıcıyı tapacağı yeniden inşa etmek ve tüm Yahudileri Kudüs'e toplamak üzere gönderecek olan tanrının iradesine küfür sayan gruplar da vardır.

haline gelirlerken, kendilerine siyaset ve yaşam alanı açmış 1967 realitesini deyim yerindeyse canları pahasına muhafaza etmeye kararlı gibi görünmektedirler. İsrail hükümetleri de esasen 1948 sınırları içerisinde dışlanmış bu unsurların yerleşme eğilimi gösterdiği “bölgeler”e, geniş ekonomik destekler, vergi muafiyetleri gibi cezbedici unsurlar götürmekte, 1948 sınırlarının refah standartlarını bu yerlere taşımaya gayret etmektedir (Yonah, 2016: 352). Böylece 600.000 Yahudi'nin çıkmak niyetinde olmadığı Batı Şeria ve Doğu Kudüs topraklarında kurulacak bir Filistin devleti fiziki düzlemde imkansız hale getirilmiş olmaktadır. Yerleşimcileri yeni topraklarından çıkartmayı içeren hiçbir plan İsrail'i yöneten Likud hükümetleri tarafından ciddiye alınmamakta, iki devletli bir barış çerçevesinde yerleşimlerin sökülmesini içeren söylemler üreten Emek Hareketi geleneğinden gelen partiler, 1977 kırılmasından sonra daha da muhafazakar hale gelen İsrail toplumu ve seçmenler nezdinde kabul görmemektedir. Böylece İsrail'de Likud ve aşırı dinci partilerin, aynı anda hem barış söylemlerinden hem de ulusal güvenlik sorunlarından beslendiği tuhaf bir kısır döngü ortaya çıkmıştır. Bu kısır döngü, Kudüs'ün ABD tarafından başkent olarak tanındığı, Knesset'te İsrail'in Yahudilerin ulus devleti olduğunu ilan eden ırkçı bir kanunun kabul edildiği bir ortamda, Filistin meselesinin daha da içerisinden çıkılmaz bir hale evrilmesine neden olmuştur.

4. SONUÇ

Filistin'de örgütlü Yahudi toplumunu yarım asırdan fazla bir zamandır yöneten sosyalist Siyonizm geleneği ve İşçi Partisi, 1977 yılında iktidardan düşerek, kısa sürelerle iktidara geldiği dönemler paranteze alındığında, yerini revizyonist Siyonizm ve Likud'a bırakmıştır. 1977 yılındaki dramatik dönüşüm boşlukta meydana gelmemiş, 1967 savaşının yarattığı yapısal dönüşümlerin Likud ve radikal dinci partilere açtığı siyasal alan üzerinde hayat bulmuştur. İsrail devletinin kurucu unsuru olan Doğu Avrupalı Aşkenazların güdümündeki İşçi Partisi, ülkeye Arap ülkelerinden gelen Mizrahi Yahudileri ötekileştirmiş, yoksulluğa mahkum etmiş ve sistemin dışına itmiştir. Toplumun iç ötekisi olan yoksul ve dindar Mizrahi unsurlar, toplumsal dışlanmışlıklarını 1967 savaşının ortaya çıkardığı realite ve İşçi Partisi'nin bu realiteyi ele alış biçiminden doğan genel memnuniyetsizlik dalgası ile bağdaştırmak suretiyle, 1977 seçimlerinde Likud'u desteklemiş ve revizyonist hareketin iktidara gelmesine yardımcı olmuşlardır. 1967 sınırları, İsrail toplumu Likud iktidarı altında muhafazakarlaştırıldığı ölçüde, milli güvenliği ilgilendiren bir tabu haline gelmiştir. Bu bağlamda, 1948 sınırları temelinde Arap ülkeleri ile bir barış yapılabileceğini, İsrail-Filistin meselesine, Batı Şeria'da bir Filistin devletinin kurulmasını öngören iki devletli bir çözüm getirilebileceğini savunan İşçi Partisi toplum nezdinde marjinalleşmiştir. 1977'de yaşanan radikal dönüşüm bir taraftan İsrail'de yaşayan seküler Yahudilerin toplum içerisinde izole edilmelerine, Likud

ve radikal dinci partilerin kamu politikalarını kendi ideolojileri çerçevesinde rahatça dönüştürebilmelerine yol açarken, bir taraftan da Filistin meselesinin iyice içerisinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Aaronsohn, Ran (1992), "Through th Eyes of a Settler's Wife: Letters from Moshava", Bernstein, Deborah (Der.), Israel, Pioneers and Homemakers: Jewish Women in Pre-State (Albany: State University of New York): 1-28.

Al-Haj, Majid (1988), "The Arab internal refugees in Israel: The Emergence Of A Minority Within The Minority", Immigrants & Minorities: Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora, 7 (2): 149-165.

Almog, Oz (2000), The Sabra: The Creation of the New Jew (London: University of California Press).

Arian, Asher ve Michal Shamir (2008), "A Decade Later, the World Had Changed, the Cleavage Structure Remained: Israel 1996-2006", Party Politics , 14 (6): 685-705.

Aronson, Michael (1980), "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia", The Russian Review, 39 (1): 19-31.

Avi-Hai, Avraham (1974), Ben Gurion, State Builder: Principles and Pragmatism, 1948-1963 (New York: Halsted Press).

Ben-Yehuda, Hemda (1997), "Attitude change and policy transformation: Yitzhak Rabin and the Palestinian question, 1967-95", Israel Affairs, 3 (3-4): 201-224.

Borochoy, Ber (1984), Class Struggle and the Jewish Nation: Selected Essays in Marxist Zionism (New Jersey: Transaction Books).

Bosma, Jaap (2010), "Plan Dalet in the Context of the Contradictions of Zionism", Holy Land Studies, 9 (2): 209-227.

Chetrit, Sami Shalom (2000), "Mizrahi Politics in Israel: Between Integration and Alternative", Journal of Palestine Studies, 29 (4): 51-65.

Clark, Terry Nicholas ve Seymour Martin Lipset (1991), "Are Social Classes Dying?", International Sociology, 6 (4): 397-410.

Cohen, Sacha Baron (2007), "Jewish Geopolitics: Nationalism and the Ties between the State and the Land", *National Identities*, 9 (1): 27-34.

Diskin, Hanna ve Abraham Diskin (1995), "The Politics of Electoral Reform in Israel", *International Political Science Review*, 16 (1): 31-45.

Don-Yehiya, Eliezer ve Charles S. Liebman (1981), "The Symbol System of Zionist-Socialism: An Aspect of Israeli Civil Religion", *Modern Judaism*, 1 (2): 121-148.

Ersoy, Tuğçe (2017), "Single State in Palestine: Constitutional Patriotism As A Conceptual Framework", *Bulletin of Palestine Studies*, 1: 36-60.

Etzioni-Halevy, Eva (2016), "The Divided People Revisited", Ben-Rafael, Eliezer, J. Schoeps, Y. Sternberg ve O. Glöckner (Der.), *Handbook of Israel: Major Debates* (Berlin: Ge Gruyter): 245-259.

Ferziger, Jonathan, "Israeli Settlements", <https://www.bloomberg.com/quicktake/israeli-settlements> (22. 03.2018).

Fildiş, Ayşe Tekdal (2017), "Filistin-İsrail Sorununun Gözardı Edilen Tarafı: İsrail'in Filistinli Vatandaşları", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 1: 80-92.

Galanti, Sigal Ben-Rafael (2016), "The Likud as a Dominant Party and Israel's Post-1977 Infrastructure", Ben-Rafael, Eliezer, J. Schoeps, Y. Sternberg ve O. Glöckner (Der.), *Handbook of Israel: Major Debates* (Berlin: Ge Gruyter): 489-584.

Goldenweiser, Emanuel Alexandrovic (1905), "Economic Conditions of the Jews in Russia", *Publications of the American Statistical Association*, 9 (70): 238-248.

Grosfeld, Irena, Alexander Rodnyansky ve Ekaterina Zhuravskaya (2013), "Persistent Antimarket Culture: A Legacy of the Pale of Settlement after the Holocaust", *American Economic Journal: Economic Policy*, 5 (3): 189- 226.

Harrison, Jo-Ann (2001), "School Ceremonies for Yitzhak Rabin: Social Construction of Civil Religion in Israeli Schools", *Israel Studies*, 6 (3): 113-134.

Harshav, Benjamin (1993), *Language in Time of Revolution* (Stanford: Stanford University Press).

Horowitz, Dan ve Moshe Lissak (1997), "Political Mobilization And Institution Building in Yishuv", *Essential Papers on Jews and the Left* (New York: New York University Press): 198-235.

Ichilov, Orit (1999), "Citizenship in a divided society: The case of Israel", Torney-Purta, Judith, John Schwille ve Jo-Ann Amadeo (Der.), *Civic Education Across*

Countries: Twentyfour National Case Studies from the IEA Civic Education Project (Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement): 371-393.

Ichilov, Orit, Gabriel Salomon ve Dan Inbar (2005), "Citizenship Education in Israel – A Jewish-Democratic State", *Israel Affairs*, 11 (2): 303-323.

Inbar, Efraim (1977), "Yitzhak Rabin and Israel's National Security", *The Journal of Strategic Studies*, 20 (2): 25-40.

Knesset, https://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res6.htm (14.04.2018).

Knesset, https://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res7.htm (14.06.2018).

Kark, Ruth ve Joseph Glass (2007), "The Jews in Eretz-Israel-Palestine: From Traditional Peripherality to Modern Centrality", *Israel Affairs*, 5 (4): 73-107.

Khalidi, Walid (1988), "Plan Dalet: Master Plan for the Conquest of Palestine", *Journal of Palestine Studies*, 18 (1): 4-33.

Kimmerling, Baruch (2002), "Jurisdiction in an Immigrant-Settler Society: The 'Jewish and Democratic State'", *Comperative Political Studies*, 35 (10): 1119-1144.

Lipshitz, Gabriel (1998), *Country on the Move: Migration to and within Israel, 1948–1995* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishings).

Lockman, Zachary (2012), "Land, Labor and the Logic of Zionism: A Critical Engagement with Gershon Shafir", *Settler Colonial Studies*, 2 (1): 9-32.

Mahler, Gregory S. (2011), *Politics and Government in Israel: The Maturation of a Modern State* (Plymouth: Rowman Littlefield Publishers).

Marcuse, Joseph (1983), *Social and Political History of the Jews in Poland 1919-1939* (Berlin: Mouton Publishers).

Masalha, Nur (1988), "On Recent Hebrew and Israeli Sources for the Palestinian Exodus, 1947-49", *Journal of Palestine Studies*, 18 (1): 121-137.

Masri, Mazen (2017), *The Dynamics of Exclusionary Constitutionalism: Israel as a Jewish and Democratic State* (London: Bloomsbury Publishing).

Massad, Joseph (1996), "Zionism's Internal Others: Israel and the Oriental Jews", *Journal of Palestine Studies*, 25 (4): 53-68.

Medoff, Rafael ve Chaim Waxman (2008), *The A to Z of Zionism* (Plymouth: Scarecrow Press).

Meir, Golda (1973), "Israel In Search of Lasting Peace", *Foreign Affairs*, 51 (3): 447-461.

Meir-Glitzenstein, Esther (2004), *Zionism in an Arab Country: Jews in Iraq in the 1940s* (London: Routledge).

Morawska, Ewa (1995), "East Europeans on the Move", Cohen, Robert (Der.), *Cambridge Survey of World Migration* (Cambridge: Cambridge University Press): 97-102.

Morris, Benny (2004), *The Birth of the Palestinian Refugee Problem, 1947-1949* (New York: Cambridge University Press).

Norris, Jacob (2008), "Repression and Rebellion: Britain's Response to the Arab Revolt in Palestine of 1936-39", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 36 (1): 25-45.

O'Malley, Pdraig (2017), "Israel and Palestine: The Demise of the Two-State Solution", *New England Journal of Public Policy*, 29 (1): 1-18.

Pakulski, Jan ve Malcolm Waters (1996), *The Death of Class* (London: Sage Publications).

Pappe, Ilan (2007), *Modern Filistin Tarihi* (Ankara: Pohenix Yayinevi) (Çev. Nuri Plümer).

Peretz, Don (1977), "The Earthquake: Israel's Ninth Knesset Elections", *Middle East Journal*, 31 (3): 251-266.

Perlmutter, Amos (1977), "Cleavage in Israel", *Foreign Policy*, Summer: 136-157.

Pinkus, Benjamin (1988), *The Jews of the Soviet Union: The History of a National Minority* (New York: Cambridge University Press).

Ram, Uri. (2008), *The Globalization of Israel: McWorld in Tel Aviv, Jihad in Jerusalem* (New York: Routledge).

Reich, Bernard ve David Goldberg (2016), *Historical Dictionary of Israel* (Maryland: Rowmann & Littlefield).

Robinson, Glenn (2014), "Middle East and Nort Africa" Sasaki, Masamichi, Jack Goldstone, Ekkart Zimmermann ve Stephen Sanderson (Der.), *Concise Encyclopedia of Comparative Sociology* (Boston: Brill): 574-592.

Schachter, Hindy (1972, October), "Educational Institutions And Political Coalitions: The Case of Israel", *Comparative Education Review*, 462-473.

Scham, Paul (2018), "'A Nation that Dwells Alone': Israeli Religious Nationalism in the 21st Century", *Israel Studies*, 23 (3): 207-215.

Shamir, Michal (2016), "'Ladies and Gentlemen, Mahapach': The 1977 Realignment from a Political Historical Perspective", Ben-Rafael, Eliezer, J. Schoeps, Y. Sternberg ve O. Glöckner (Der.), *Handbook of Israel: Major Debates* (Berlin: Ge Gruyter): 479-488.

Shamir, Michal ve Asher Arian (1982), "The Ethnic Vote in Israel's 1981 Elections", *Electoral Studies*, 1 (3): 315-331.

Shapira, Anita. (2014), *Ben-Gurion: Father of Modern Israel* (New Haven: Yale University Press).

Smooha, Sammy (2008), "The Mass Immigrations to Israel: A Comparison of the Failure of the Mizrahi Immigrants of the 1950s with the Success of the Russian Immigrants of the 1990s", *Journal of Israeli History*, 27 (1): 1-27.

Sorin, Gerald (1992), *A Time for Building: The Third Migration, 1880-1920* (London: The John Hopkins University Press).

Wallerstein, Immanuel (1974), "The Rise and Future Demise of the World Capitlist System: Concepts for Comparative Anlysis", *Comparative Studies in Society and History*, 16 (4): 387-415.

Weiss, Erica (2014), *Conscientious Objectors in Israel: Citizenship, Sacrifice, Trials of Fealty* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).

Yassour, Avraham (1986), "Philosophy-Religion-Politics: Borochoy, Bogdanov and Lunacharsky", *Studies in Soviet Thought*, 31: 199-230.

Yiftachel, Oren (2000), "Social Control, Urban Planning and Ethno-Class Relations: Mizrahi Jews in Israel's 'Development Towns'", *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (2): 418-438.

Yonah, Yossi (2016), "Social Justice in Israel: Shifting Paradigm", Ben-Rafael, Eliezer, J. Schoeps, Y. Sternberg ve O. Glöckner (Der.), *Handbook of Israel: Major Debates* (Berlin: Ge Gruyter): 489-584.